

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta
Ústav dějin křesťanského umění
Dějiny křesťanského umění

Jana Slezáková

**Řádová ikonografie barokních kazatelen v Čechách a na
Moravě**

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce:
Prof. PhDr. Ing. Jan Royt

2009

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Chtěla bych poděkovat mému vedoucímu bakalářské práce Prof. PhDr. Ing. Janu Roytovi za cenné rady a připomínky.

Obsah

1. Úvod.....	5
2. Vznik, vývoj a vzhled kazatelen	6
3. Architektonické řešení	10
4. Ikonografie	12
5. Řádové kazatelny	18
5.1. Jezuité – Tovaryšstvo Ježíšovo	18
5.1.1. Dějiny řádu a ikonografie	18
5.1.2. Praha, Malá Strana – kostel sv. Mikuláše	19
5.1.3. Praha, Nové Město – kostel sv. Ignáce z Loyoly	20
5.1.4. Praha, Staré Město – kostel sv. Klimenta	22
5.1.5. Praha, Staré Město – kostel Nejsvětějšího Salvátora.....	23
5.1.6. Klatovy – kostel Neposkvrněného Početí Panny Marie a sv. Ignáce	24
5.1.7. Jihlava – kostel sv. Ignáce	25
5.1.8. Brno – kostel Panny Marie	26
5.1.9. Luže – kostel Panny Marie na Chlumku.....	27
5.2. Premonstráti	28
5.2.1. Dějiny řádu a ikonografie	28
5.2.2. Praha, Strahov – kostel Nanebevzetí Panny Marie.....	29
5.2.3. Nová Říše – kostel sv. Petra a Pavla.....	29
5.2.4. Želiv – kostel Narození Panny Marie	30
5.2.5. Hradisko u Olomouce – kostel sv. Štěpána	31
5.3. Benediktini	32
5.3.1. Dějiny řádu a ikonografie	32
5.3.2. Praha, Břevnov – kostel sv. Markéty	34
5.3.3. Sázava – kostel sv. Prokopa.....	35
5.3.4. Broumov – kostel sv. Vojtěcha.....	36
5.3.5. Rajhrad – kostel sv. Petra a Pavla.....	36
5.3.6. Kladruby – kostel Panny Marie	37
5.4. Dominikáni – řád bratří kazatelů	38
5.4.1. Dějiny řádu a ikonografie	38
5.4.2. Praha, Staré Město – kostel sv. Jiljí	40
5.4.3. Brno – kostel sv. Michala	41
5.4.4. Plzeň – kostel sv. Anny	42
6. Závěr	43
7. Obrazová příloha.....	45
8. Seznam vyobrazení	59
9. Seznam použité literatury	61
Resumé.....	64
Abstract.....	65

1. ÚVOD

Ve své práci jsem se zaměřila na ikonografický popis kazatelen, tedy na části mobiliářů kostelních interiérů, které jsou v odborné literatuře dosti opomíjené. A to přesto, že tvoří jejich důležitou součást a mají často vynikající uměleckou hodnotu a bohatou ikonografií.

V první části práce jsem věnovala pozornost vzniku kazatelen, jejich architektonickému řešení a obecnému ikonografickému popisu. Poté jsem se soustředila na řádové kazatelny. Vybrala jsem čtyři významná řádová společenství – jezuity, premonstráty, benediktiny a dominikány – působící na území České republiky, a uvedla jsem vybrané příklady jejich kazatelen dochovaných nejen v Čechách, ale i na Moravě. K několika uvedeným kazatelnám, a to zejména mimopražským, se mi nepodařilo najít téměř žádné informace, proto jsem se v těchto případech spoléhala především na svůj vlastní popis uměleckého díla získaného při návštěvě kostela.

Snažila jsem se zjistit především dvě věci. Zda řády používaly k řešení a výzdobě kazatelen svůj specifický ikonografický program a v čem se jejich výzdoba od sebe odlišuje.

K tomuto tématu nebyla zatím napsaná žádná speciální studie. Jedinou prací, která se zabývá ikonografií kazatelen je stať Ivana Šperlinga, která se ale zaměřuje pouze na barokní kazatelny v Praze. Podává stručný vývoj z pohledu ikonografického i architektonického, obsahuje však několik ikonografických omylů. Přesto mi sloužila jako základní studie, ze které jsem ve své práci vycházela. Další informace k pražským kazatelnám je možné najít v Uměleckých památkách Prahy a v Posvátných městech království hlavního města Prahy. Jedná se hlavně o časové zařazení, autora a někdy i ikonografický popis. Dále v pracích Oldřicha J. Blažíčka pojednávajících o barokním sochařství. Roku 2000 vznikla na toto téma diplomová práce Jany Šubrtové. O mimopražských kazatelnách je literatury mnohem méně. Cenné informace jsem našla v Uměleckých památkách Čech a ve dvou dílech Uměleckých památek Moravy a Slezska. Dalším východiskem mi byly Soupisy památek historických a uměleckých.

2. Vznik, vývoj a vzhled kazatelen

Kazatelna se vyvinula z ambony. Již v klasických spisech byla takto nazývána vyvýšená polokruhová prostora, v níž stávala „sella curulis“, na které zasedal tribun. Stejné pojmenování se jí potom dostalo i v prvokřesťanské bazilice. Od 2. století byla ambonou nazývána pohyblivá katedra, z níž lektor předčítal věřícím a která se podle potřeby posluchačů posunovala. Až ve 4. století se výraz ustálil pro pojmenování zvláštního druhu mobiliáře pro přednes mluveného slova v křesťanských bazilikách. V té době se používalo dvou ambon,¹ tedy vyvýšených míst s pultem sloužící k četbě biblických textů, z nichž se později vyvinulo pulpitem, lektorium a také kazatelna.² *Ambo evangelii* byla nádhernější a prostornější a *Ambo epistolarum* prostší a skromnější. Na ambonu evangelijní se vystupovalo z oltářní strany, většinou po šesti schodech, druhou stranou se pak podobným schodištěm sestupovalo. Sem vystupoval při evangeliu mše svaté jáhen v průvodu podjáhnů s kadidelnicemi a svícemi a zpíval odtud evangelium nejprve k jihu potom k severu. Tím se vysvětluje tvar ambony, kdy řečniště vybočuje k oběma stranám nejprve rovně, později polokruhově a nebo na půdorysu poloviny osmiúhelníku. Z obou stran byla ambona většinou opatřena mramorovým pultem. Odtud i kázal biskup slovo Boží. Vedle ambony stával na východní straně mramorový svícen pro velikonoční svíci. Na protější straně byla umístěna skromnější ambona epištolní s jedním schodištěm. Na pravém nižším odstavci epištolní ambony stál pult obrácený k lodi, tam prozpěvoval *preceptor graduale*. Odtud se pak vystupovalo ke druhému odstavci s pultem obráceným k oltáři, kde podjáhen předčítal epištolu.³

Toto rozdělení chrámu na evangelijní a epištolní stranu je v terminologii používáno dodnes. Z evangelijní, tedy ze severní strany, pokud je kostel orientován, jinak také z levé strany od věřících se při obřadech čtou výňatky z evangelií. Dříve to byla také strana vyhrazená ženám. Jižní strana orientované stavby, pravá strana od obce věřících, dříve vyhrazena pouze mužům, se tedy nazývá strana epištolní a čtou se z ní výňatky z epištol. Následnou homilii přednášel biskup z katedry, z vyvýšeného sedadla umístěvaného ve starokřesťanském chrámu za oltářem v ose baziliky.⁴

Ve třináctém století s nástupem kazatelských řádů, zejména dominikánů a františkánů, přestalo vyhovovat sedadlo předsedajícího, z něhož bylo kázání přednášeno, se vyvinul zvláštní architektonický útvar – kazatelna. Vznikla z přenosných řečnických

¹ LEHNER 1889, 89.

² BLAŽÍČEK / KROPÁČEK 1991, 14.

³ LEHNER 1889, 89sq.

⁴ BLAŽÍČEK / KROPÁČEK 1991, 98.

podstavců, které užívaly žebravé řády na městských tržištích. Byla umístována, v závislosti na velikosti kostela buď u vítězného oblouku, zpravidla na severní evangelijní straně, či uprostřed lodi.⁵

Kazatelnu lze charakterizovat jako vyvýšený prostor podpíraný soklem, ohraničený zábradlím – poprsní, později završený akustickou stříškou a přístupný úzkým schodištěm. Tyto části bývají spojeny pilířem nebo stěnou. Představuje důležitou součást interiéru kostela také u protestantských, zejména evangelických církví. Důraz na slyšení božího slova zde vedl k umístění kazatelny do samého významového centra prostoru, na střední osu do blízkosti oltáře, s nímž někdy dokonce srůstá v útvar v tzv. oltářní kazatelnu.⁶

Kazatelna slouží jako místo ke kázání uvnitř lodi kostela od pozdního středověku až do druhého Vatikánského koncilu. Jméno kazatelna připomíná *kanceli*, oddělení oblasti oltáře, od nichž se kázalo od 4. století. V halových kostelech kazatelských řádů vytvářela velmi brzo architektonický protějšek oltáře, který později převzaly biskupské, farní a kanovnícké kostely často spojené s *letnerem* a tam, kde z pohledu rostoucích nároků na kázání byly ve městech vytvořeny vlastní predikatury umělecky zvlášť bohatě vyzdobeny. Pro poutě, adoraci relikvií, masová shromáždění a pro putující kazatele byly vytvořeny i volně stojící nebo zvenku na kostelech zavěšené kazatelny (např. ve Vídni, v Pratu), které sloužily také ke světským účelům.⁷

Od oltářní svátosti se řeč z kazatelny se odlišuje nejen umístěním v prostoru, ale i svým obsahem (kázání k pokání), také stylisticky a časově. Dříve se totiž kázalo i mezi bohoslužbami.

Protestantské kostely budovaly vnitřní prostor kostela v závislosti na žebravých rádech tak, že v centru byla kazatelna a oltář byl často kazatelně podřízen. Kostely vytvořily ambonu jako místo pro lektora, kantora nebo kazatele v liturgii a dodnes ambona existuje. Stojí před oltářem. Reforma druhého vatikánského koncilu zavedla v tradici starokřesťanské katedry místo, kde sedí kněz, a ambonu jako místo, kde se káže. Od té doby jsou kazatelny v podstatě liturgicky nefunkční.⁸

Jako materiál k výrobě a dekorování kazatelen se ve středověku užíval kámen. V barokním období se hlavním materiálem stalo dřevo, jehož povrch byl upravován štafíry a pozlacovači. Jako zcela ojedinělé se jeví užití umělého kamene napodobujícího

⁵ DAMBLON 1996³, col. 1206.

⁶ DAMBLON 1996³, col. 1206.

⁷ DAMBLON 1996³, col. 1206.

⁸ DAMBLON 1996³, col. 1206.

mramor v kostele sv. Ignáce na Novém Městě a v malostranském kostele sv. Mikuláše. „Otázka štafířských prací na mobiliářích sakrálních objektů byla doposud v odborné literatuře i v běžné památkové praxi opomíjena, i když barevné povrchové pojednání na kostelních zařízeních je nedílnou součástí výtvarného díla.“⁹

Už na návrzích kazatelen hraje barevné pojednání významnou roli. V praxi je jeho autorem buď sám sochař nebo štafíři. Ti však nebyli hodnoceni jako běžní řemeslníci, například truhláři. Jejich důležitost je zdůrazněna tím, že náleželi v převážné části do malířského cechu, a tak se stali rovnocennými partnery s umělci, jakými byli například Václav Vavřinec Reiner a Petr Brandl. Příkladem může být Ondřej Röpfl, který prováděl štafířské práce na oltářích a kazatelně staroměstského kostela sv. Klimenta, včetně plastické výzdoby Matyáše Bernarda Brauna. Byl členem malostranského malířského cechu. Ale štafířským pracím se nevyhýbal ani sám Václav Vavřinec Reiner, který se přes nadbytek zakázek freskové výzdoby podílel i na štafířských pracích jednoho oltáře kostela sv. Jiljí na Starém Městě.¹⁰

Pokud jde o to, jak vypadala realizace kazatelen v jednotlivých objektech, podkladem ke zhotovení byly, jako u jiných sakrálních i světských zakázek, schválené návrhy. Dokládají to publikované archivní materiály pražské oblasti, například smlouva s malířem na štafírování kazatelny v klášterním kostele sv. Markéty v Břevnově, kde se objednavatelé odvolávají na barevný návrh kazatelny. Kromě kresebných skic se také setkáme s trojrozměrnými modely, jako například u kazatelny v kostele sv. Klimenta v Klementinu. Nejčastěji se setkáváme s návrhy buď od sochařů, jako v případě již zmíněného kostela sv. Klimenta v Klementinu, či od truhlářů, jako u většiny jiných pražských kostelů. Ojedinělé jsou příklady umělců, kteří jsou autory jak stavby objektu, tak i veškerého zařízení. V Praze se s tímto příkladem setkáme s největší pravděpodobností v interiéru kostela sv. Mikuláše na Malé Straně. Z mimopražských kostelů je to například návrh na zařízení interiéru kostela sv. Jana Nepomuckého na Zelené Hoře u Žďáru nad Sázavou.¹¹

Autoři často předkládali i alternativní návrh. Některé z nich dokonce uváděly i rozměry navrhovaných kazatelen. Zvláště méně zkušení návrháři používali vzorníky, obecně známé a publikované ve studiích o architektuře nebo iluzivní malbě.

Na vzniku kazatelen se ve většině případů podílely až čtyři druhy řemeslníků. Vedle truhlářů a sochařů se setkáváme i s malíři, kteří prováděli nejen štafířské práce, ale i obrazovou výzdobu ambonu, jako například u kazatelny dómu sv. Víta a kostela Panny

⁹ ŠPERLING 1982, 179.

¹⁰ ŠPERLING 1982, 183sq.

¹¹ ŠPERLING 1982, 180-182.

Marie Vítězné. Někdy byly truhlářské práce kombinovány i s kovářskými pracemi, používanými hlavně u zábradlí vstupu na kazatelnu. Ojedinělá je i spolupráce kameníka.¹²

Velmi často se stávalo, že pro nedostatek finančních prostředků se práce protáhla na několik let. Příkladem je kazatelna kostela sv. Jakuba na Starém Městě, která byla vyřezána na náklad kvardiána Longina Zemana v roce 1705 a pozlacena a štafírována byla o devět let později, v roce 1714. A tento příklad není ojedinělý. Důležité je, že ne vždy stávající osazení plastické výzdoby odpovídá originálnímu stavu. Tento fakt zjistil ak. malíř Arnošt Zvolenský při restaurování kazatelny kostela Panny Marie a Karla Velikého na Karlově, pocházející z původního zařízení kostela Karla Boromejského, stávající umístění andílků na stříšce bylo odlišné. Někdy také docházelo k doplnění původní sochařské výzdoby o další prvky, zejména plastiky, jako například u raně barokní kazatelny dómu sv. Víta.

Již Oldřich J. Blažíček zjistil architektonické schody mezi kazatelnami kostela sv. Mikuláše na Malé Straně a kostela sv. Ignáce na Novém Městě pražském. Rozdíl mezi oběma kazatelnami spočívá pouze v odlišném použití sochařské výzdoby. Tyto shody vedou k závěru, že zvláště při zvýšené produkci pozdně barokních a rokokových děl, docházelo k použití shodného i obdobného architektonického řešení, pozměňovaného jen v drobných detailech, podmíněných buď požadavky objednavatele, dispozicí kostela nebo náročností sochařské výzdoby.¹³

¹² ŠPERLING 1982, 180sq.

¹³ ŠPERLING 1982, 182sq.

3. Architektonické řešení

Kazatelna je téměř ve všech případech samostatné svěbytné dílo, navazující na architekturu interiéru kostela, v převážné většině respektuje architektonické řešení a většinou nemá jakékoliv spojení s jiným druhem sakrálního mobiliáře. A to nejen v Praze, ale i v ostatních částech republiky. Tato situace je odlišná například od severoněmeckých kazatelen, které svým vzhledem konvenují s typem oltářů. Nejzřetelnější rozdíl ale najdeme srovnáním našich kazatelen s obdobnými díly v nynější Belgii. Belgický typ kazatelen vychází ze snahy po romantickém pojetí, vyznačuje se rostlinným dekorem, většinou má podobu stromu. Naše kazatelny v převážné většině respektují architektonické řešení.¹⁴

Skládají se v podstatě ze dvou hlavních částí: z řečniště neboli ambonu, na které se vstupuje schodištěm ze strany a které je podepřeno soklem a ze stříšky, na které vrcholí plastická výzdoba. Toto rozdělení je známo již z pozdní gotiky a renesance. Zábradlí řečniště a někdy i schodiště je rozděleno sloupy, polosloupky, pilastry či pilíři a to hlavně v 17. století. V 18. století se jednotlivá pole dělí většinou lisénami, zakončenými po obou stranách volutami. Tímto rozčleněním plochy vznikají jednotlivá pole, do kterých je vsazena sochařská nebo reliéfní výzdoba.

Toto členění na jednotlivá pole většinou přechází alespoň v náznaku i na stříšku. V barokním období jsou kazatelny výrazně profilovány a bohatě zdobeny a dekovány rokajovým ornamentem.

Kazatelny můžeme rozdělit do dvou typů. První typ je architektonicky řešen na základě pravoúhlého, většinou obdélníkového půdorysu se zaoblenými rohy. Druhým typem je kulatý nebo oválný půdorys.

Ve středověku mají kazatelny většinou polygonální formu, stávají se z nich bohatě architektonicky tvarované objekty ozdobené množstvím reliéfů a soch, renesanční kazatelny si tuto formu zachovávají a tento typ kazatelen převládá i v 17. a na počátku 18. století. Výjimkou je například raně barokní kazatelna v chrámu sv. Víta, která je už ukázkou druhého – kruhového – typu. Oválný či kruhový typ je totiž charakteristický pro 18. století. A to především v případech, kdy se na ně mohlo vstupovat z vedlejší lodě přes pilíř.¹⁵ Pozdější řešení, tj. z období pozdního rokoka, představuje kazatelna, která vyrůstá z mohutného soklu ve tvaru mušle, tyto kazatelny můžeme nalézt například v pražských kostelích sv. Mikuláše na Malé straně, sv. Ignáce nebo sv. Jiljí.

¹⁴ ŠPERLING 1982, 184sq.

¹⁵ ŠPERLING 1982, 185.

At' měla kazatelna jakýkoli tvar, stala se nedílnou součástí chrámového zařízení, a to nejenom jako solitérní, byt' mistrovsky provedený kus mobiliáře, ale často byla také na protější straně opticky vyvažována bočním oltářem nebo sochou.¹⁶ Každopádně je jedním z míst, na něž se od pozdního středověku soustředila pozornost umělců, zejména kameníků, řezbářů a sochařů.

¹⁶ NEVÍMOVÁ 2008.

4. Ikonografie

Křížovník Jan František Beckovský v knize *Druhý sloup nepohnutného základu katolického živobytí* hovoří o kazatelně jako o místu, odkud kněz zvěstuje Krista ukřižovaného a vzkříšeného, vysvětluje katechismus a tajemství nejsvětější oběti. Autor přirovnává kazatelnu k lodi sv. Petra a k hoře, na které kázal Kristus. Proto je kazatelna vyvýšené místo, na které se vstupuje po schodech. Stříška symbolizuje tajemství Písma svatého, které je z kazatelny vykládáno. Z celého výzdobného programu kazatelny uvádí pouze malovanou či vyřezanou holubici Ducha svatého pod stříškou.¹⁷

V počátcích svého vývoje byly kazatelny zdobené jen prostě, postupně však výzdoby přibývá a v baroku se stávají bohatě zdobenou částí mobiliářů sakrálních objektů. Dá se říci, že řešení a rozmístění výzdobného programu vychází z architektonického řešení kazatelen. Základními prvky, s nimiž se setkáváme téměř u všech barokních příkladů jsou drapériové závěsy visící ze stříšky, které jsou připevněné po stranách kazatelny a v některých případech navíc přidržované poletujícími putti.¹⁸ Plastická výzdoba vrcholí na stříšce dominantní postavou či seskupením na architektonizovaném soklu či v architektuře tvořící ve výjimečných případech součást biblického ikonografického výjevu.¹⁹ Vrcholící postavou je ve většině případů Kristus či Mojžíš s deskami zákona, postava světce patřícího k řádu, který kostel spravoval nebo kterému je zasvěcen. Kazatelna je také často zakončena Božím okem se zářícími paprsky.

Ostatní sochařská výzdoba kazatelen se námětově vztahuje buď k hlavní skupině, již stříška vrcholí, k zasvěcení kostela nebo přímo k tomu, k čemu kazatelna slouží – tedy k hlásání evangelia.²⁰ Vrcholovou postavu někdy doprovázejí postavičky andílků často držící atributy světce nebo světců, na některých kazatelkách najdeme postavy církevních otců či čtyř evangelistů nebo alegorie tří teologických ctností.

Postavy na stříškách jsou umístěny přímo na členících prvcích – lisénách – nebo na jejich volutovém zakončení, jež jsou pomyslným pokračováním členění poprsníku řečniště. V případě, že se na stříšce setkáváme s postavami andílků nebo s uzavřeným biblickým výjevem, zdobí postavy světců či alegorií pilastry či lisény poprsníku řečniště. Zatímco v plochách jimi vymezených a často také na zábradlí nástupního schodiště najdeme reliéfní scény.²¹ Na reliéfech jsou často znázorněny výjevy ze života Kristova,

¹⁷ BECKOVSKÝ 1707, 194.

¹⁸ ŠPERLING 1982, 188.

¹⁹ ŠPERLING 1982, 186.

²⁰ NEVÍMOVÁ 2008.

²¹ ŠPERLING 1982, 188.

jako je Poslední večeře, Ukřižování, Seslání Ducha svatého, nebo podobenství o Dobrém pastýři, O rozsévači. Mohou zde být i reliéfy s náměty ze života světců.²² Jako vrcholící postava na stříškách kazatelen bývá často zobrazen Kristus jako Dobrý pastýř nebo Salvátor a nebo vzkříšený Kristus.

Kristus jako Dobrý pastýř je jedním ze základních námětů křesťanského umění, který je znám už z římské říše. U křesťanů se symbolika Krista jako pastýře a ovcí vyskytuje v podobenstvích u Lukáše (15,3-7) i u Jana (10,1-18) a v menším rozsahu v žalmu 23, u Izaiáše (40,11) a Ezechiela (34). Výtvarné zpodobení Dobrého pastýře je sice převážně omezeno na 3. a 4. století, kdy se vyskytuje v katakombálních malbách, na sarkofázích a gemách a na mozaikách v 5. století, ale vyskytuje se i později, a když zdaleka ne v takové míře. Existují dva hlavní typy: Prvním typem je pastýř sedící uprostřed svého stáda, je mladý obvykle bez vousů a buď drží hůl, nebo hraje na syrinx či lyru. Toto zobrazení je odvozené od antického zpodobení Orfea, nejstaršího řeckého pěvce, který si zpěvem a hrou na lyru podmaňoval svět. Druhý typ je Kristus nesoucí ovcí na ramenou. Toto zobrazení opět vychází a antiky, ze zobrazení Merkura, ochránce stád, nesoucího berana. Ovce, zachráněná a navracená do stáda, symbolizuje kajícího hříšníka.²³ Postava Salvátora je zobrazována stojící a žehnající. V ruce drží zeměkouli nad níž se tyčí kříž.²⁴

Snad ještě častěji bývá vrcholící postavou Mojžíš. Jako vůdce židovského národa a zákonodárce vyvedl židy z egyptského otroctví a obdržel od Hospodina Desatero. Vynikal mezi starozákonními postavami, byl považován za předobraz Krista. Obvykle je zobrazován s bílým vousem a delšími vlnícími se vlasy v patriarchálním stylu. Po stranách mu z hlavy vyrážejí světelné paprsky. Jeho atributy jsou prut či hůl. Mojžíš vystoupil na horu Sinaj, kde dostal od Hospodina dvě kamenné desky, na kterých byla vyryta přikázání zákona.²⁵ Na deskách Božích přikázání, se kterými bývá na kazatelnách zobrazen, jsou vyryta čísla nebo pasáže z jednotlivých přikázání.

Jak už jsem uvedla, pod stříškou kazatelny se skoro ve všech případech objevuje malovaná nebo vyřezaná holubice obklopená zlatými paprsky, jež je symbolem Ducha svatého. Tento symbol je odvozen ze slov Jana Křtitele: „Spatřil jsem, jak Duch sestoupil jako holubice z nebe a zůstal na něm“(J 1,32). Holubice umístěná nad hlavou kazatele mu má připomínat, že nemá kázat podle svého ducha, ale z Ducha svatého, v duchu učení

²² NEVÍMOVÁ 2008.

²³ HALL 1991, 340sq.

²⁴ HALL 1991, 395.

²⁵ HALL 1991, 280.

apoštolské církve.²⁶ Je jedním z nejstarších křesťanských zvířecích symbolů. Zobrazení holubice jako symbolu Ducha svatého bylo přijato na koncilu v Nikaji. Symbolizuje také lidskou duši, která se bez pout těla vznáší do nebe. Podle Matouše (Mt 10,16) je holubice předobrazem křesťanské prostoty. Tertullián ji spojuje s čistotou, nevinností, láskou a věrností. V duchu alegorického výkladu Bible byla holubice interpretována křesťanskými exegety jako církev. Cyril Alexandrijský považuje holubici za symbol Krista, s věřícím křesťanem ji ztotožňuje Origenés a s lidskou duší při posledním soudu Ambrož.²⁷

Postavu Krista většinou doprovází čtyři evangelisté, kteří jsou symbolizováni čtyřmi okřídlenými bytostmi: Matouš-člověk, Marek-lev, Lukáš-býk, Jan-orel. Tato symbolika vychází z úryvku z Ezechiela (1,5-14), kde prorok mluví o zvláštním vidění těchto bytostí. Také v knize Zjevení (406-8) se objevují obdobné bytosti obklopující trůn boží (Zj,3). Z toho důvodu jsou známy jako „apokalyptické bytosti“ a brzy začaly symbolizovat čtyři evangelisty. Středověcí komentátoři našli pro to vysvětlení skryté v evangeliích samotných: člověk představuje Matouše, protože právě jeho evangelium začíná Kristovým rodokmenem; Marek na počátku svého evangelia mluví o hlasu volajícím na poušti, což je narážkou na lva; vůl, obětní zvíře symbolizuje Lukáše, jehož evangelium začíná zprávou o oběti kněze Zachariáše. Orel, jenž ze všech ptáků vylétá nejvýš k nebesům, představuje Jana, jehož nazírání Boha bylo nejpronikavější a odlišné o ostatních. V této symbolické roli nepřetrvaly nástup renesance. Od té doby přetrvávají pouze jako atributy sloužící k rozpoznání čtyř lidských postav. Dalšími atributy evangelistů jsou svitek nebo kniha.²⁸ Sochy čtyř evangelistů nebo jejich atributů se na kazatelkách nacházejí opravdu často. „A Ježíš řekl jim: „Jděte do celého světa a kaďte evangelium všemu stvoření.“ (Mk 16,15). Evangelium znamená radostnou zvěst. Tak jako oni i kazatel z kazatelny má kázat radostnou zvěst.

Mezi výzdobným programem najdeme i postavy církevních latinských Otců: Ambrože, Jeronýma, Augustina a Řehoře Velikého. Bývají zobrazeni buď samy nebo spolu s postavami evangelistů, což vyplývá nejen z jejich počtu, ale jsou s nimi spojováni ve vztahu vykladačů jejich spisů.²⁹

Další postavou je archanděl Michael. Jde o strážného anděla židovského národa, kterého přijalo křesťanství jako svatého ochránce církve bojující. Jeho původ je třeba hledat již v náboženství starověké Persie. Byl spojován s bohy světla, kteří byli v neustálém konfliktu s bohy temnoty. Stejná myšlenka je vyjádřena v knize Zjevení: „A

²⁶ BECKOVSKÝ 1707, 195.

²⁷ ROYT / ŠEDINOVÁ 1998, 123.

²⁸ HALL 1991, 103.

²⁹ HALL 1991, 103.

strhla se bitva na nebi: Michael a jeho andělé se utkali s drakem...a veliký drak, ten dávný had...byl svržen na zem...“(12,7-9). Pramen tohoto úryvku pochází pravděpodobně již z předkřesťanské doby, i když církev ho vykládala z hlediska křesťanského konfliktu – Kristus proti Antikristu – představovaného sv. Michaelem vítězícím nad děblem. Je zobrazován jako vítěz nad děblem se štítem a mečem či kopím.

Alegorie ctností a neřestí jsou ve výtvarném umění častým námětem. Na kazatelkách najdeme mnohá vyobrazení tří teologických ctností – Víry, Naděje a Lásky - které se pro jejich výzdobu hodí zejména svým lichým počtem. Jejich zobrazování vychází ze slov apoštola Pavla v prvním listu Korintským: „A tak zůstává víra, naděje a láska – ale největší z té trojice je láska“ (1K 13,13)

Ctnosti jsou zobrazovány jako lidská postava, obvykle ženská s příslušnými atributy, ztělesňující abstraktní pojem. Tato představa byla známa již v antickém starověku a převzala ji prvotní církev, jež ji užila k morálnímu poučování prostřednictvím zobrazování konfliktu ctností a neřestí. Kánon hlavních křesťanských ctností byl ve středověku vytvořen ze tří teologických ctností a čtyř kardinálních ctností.³⁰

Víra (lat. *Fides*) je zobrazována s korunou na hlavě, někdy s papežskou tiárou. Jejím nejčastějšími atributy jsou kalich s hostií či bez hostie, kříž, kniha nebo svitek.³¹ Mívá u sebe křtitelnicí, připomínku obřadu uvedení do křesťanské víry. Někdy drží svíčku, světlo víry, atribut, který sdílí s křesťanskou láskou. Jejím charakteristickým gestem je přidržování ruky na hrudi. Jejím protikladem je Modloslužebnictví (lat. *Idolatria*).³²

Naděje (lat. *Spes*) je opět ženská postava s korunou na hlavě, která znázorňuje naději budoucí slávy. Patří k ní žehnající Pravice Boží.³³ Má oči zahleděné vzhůru a ruce sepnuté k modlitbě. Kotva, částečně zakrytá jejím šatem se odvozuje od sv. Pavla, jenž napsal o naději (Žd 6,19): „V ní jsme bezpečně a pevně zakotveni, jí pronikáme až do nitra nebeské svatyně.“ Loď, jež bývá nošena jako pokrývka hlavy, je připomínkou, že první plavby byly podnikány v duchu naděje. U květin se rozumí jako samozřejmost, že je tu naděje dozrání plodů, proto od 16. století držívá košík květin.³⁴ Dále bývá zobrazována s různými živočichy (včela, pelikán s mláděty, fénix nebo pták v kleci), rohem hojnosti,

³⁰ HALL 1991, 97.

³¹ ROYT 2006, 60.

³² HALL 1991, 483sq.

³³ ROYT 2006, 60.

³⁴ HALL 1991, 289.

ratolestí, srpem, rýčem či poutnickou holí. Neřestí stojící proti ní je Zoufalství (lat. *Desperatio*).³⁵

Láska (lat. *Caritas*) je korunovaná ženská postava, někdy okřídlená. „A tak zůstává víra, naděje a láska – ale největší z té trojice je láska“(1K 13,13). Církev vždy učila že láska je jak láskou k bohu (*Caritas Dei*), tak současně láskou k bližnímu (*Caritas proximi*), a že tato druhá bez oné první nemá žádnou opravdovou hodnotu. Ve 13. století rozvinul Bonaventura pojem lásky k Bohu v pojem světla, planoucího ohně. Od té doby byla postava v italském umění zobrazována s plamenem, obvykle vycházející z nádoby ve tvaru vázy, kterou drží v ruce. Nebo také může držet svíčku. Od 14. století pozvedá planoucí srdce, jako by je nabízela Bohu. V 1. polovině 14. století se v Itálii objevil nový typ postavy Láska, patrně odvozený ze starého zpodobení *Virgo lactans*, ženy kojící dvě děti. Nejdříve spojované se staršími motivy planoucího srdce a svíčky, postupně převládlo a od konce 16. století bylo běžným typem zobrazení v celém evropském umění. V pozdějších verzích jsou kolem matky shromážděny tři či čtyři děti, z nichž jedno je obvykle u prsu. Od počátku se stal jejím dalším atributem motiv podobného významu, a to pelikán krmící mláďata svou vlastní krví.³⁶ Protiklad lásky k Bohu tvoří Závist (*Invidia*) a lásky k člověku Lakomství (*Avaritia*).³⁷

Téměř všechny kazatelny zdobí postavičky puttů nebo andělů. Jsou zobrazeni na stříškách, na vnějškách řečnišť nebo na soklech, které je podpírají. Často je můžeme vidět, jak drží závěsy visící ze stříšek a doprovázejí ostatní postavy.

Putto neboli *amoreto* (italská zdobnělina od slova *amore* z latinského *amor* – láska nebo bůh lásky *Kupido*) je okřídlené dítě, vyskytující se často v renesančním a barokním umění v úloze andělské bytosti. Má svůj původ už v řeckém a římském starověku. Řečtí *erotes*, okřídlené bytosti byly poslové bohů, kteří doprovázeli člověka jeho životem. Byli odvozeni od Eróta, boha lásky. Ve své rané podobě byl Erós mladík, ale v helénistickém období nabyt dětského vzezření. Prvotní křesťané přijali toto zobrazení pro podobu andílků. Středověk sice založil své zobrazení anděla na dospělé postavě římské bohyně, okřídlené Viktorie, ale v renesanci se umělci opět vrátili k zobrazení dětských postav.³⁸ *Putti* jsou v barokním umění velice často zobrazováni, takže není překvapivé, že se vyskytují i na kazatelkách.

³⁵ ROYT 2006, 60.

³⁶ HALL 1991, 24sq.

³⁷ ROYT 2006, 60.

³⁸ HALL 1991, 382.

Název anděl vychází z řeckého *angelos* – posel bohů, zprostředkovatel božské vůle a jejího uskutečnění.³⁹ Zmínky o různých formách andělských bytostí nalézáme snad ve všech dobách a kulturách.⁴⁰

V období baroka vznikají i specifické kazatelny, jejichž řečniště se podobá některému z biblických příběhů vybízejících k pokání. Nejznámější jsou kazatelny v podobě lodi.⁴¹ Toto zobrazení vychází z epizody Kristova kázání z loďky (L 5,3).⁴² Loď symbolizuje rybářskou bárku Šimona Petra či putující církve, v níž pravověrní naleznou bezpečí a jež je dovede ke spáse. Nejčastěji se však s tímto typem kazatelny setkáme v německém prostředí. Dalším naturalistickým pojetím je řečniště zhotovené ve formě Jonášovy velryby, z jejíchž úst kazatel, jako Jonáš v Ninive, kam byl poslán Hospodinem, káže slovo Boží.

Někdy se před očima věřícího odehrává i hrůzné divadlo posledního soudu, kde je ústřední postavou Kristus soudce a archanděl Michael drží váhy, na kterých váží duše, nebo plamenným mečem vrhá do pekel všechny zavržené hříšníky.⁴³

³⁹ HALL 1991, 46.

⁴⁰ ROYT 2006, 16.

⁴¹ NEVÍMOVÁ 2008.

⁴² HALL 1991, 250.

⁴³ NEVÍMOVÁ 2008.

5. Řádové kazatelny

5.1. Jezuité-Tovaryšstvo Ježíšovo

5.1.1. Dějiny řádu a ikonografie

Společenství řeholních kleriků bylo založeno sv. Ignácem z Loyoly v Paříži už roku 1534, ale až o šest let později bylo potvrzeno papežem Pavlem III. Svůj program opírali jezuité o exercicie, konali kázání, učili na školách, a to hlavně na gymnáziích a univerzitách, vypomáhali i v duchovní správě, případně spravovali vlastní fary a v neposlední řadě se věnovali misiím. Zdůrazňovali osobní zbožnost, proto nebylo zavedeno řádové roucho ani stanovený způsob společné modlitby. Řád se záhy rozšířil po celé Evropě a sehrál výraznou roli při šíření barokní kultury, a to jak v oblasti umění, tak ve vědě.⁴⁴ Také do českých zemí pronikl řád velmi rychle po svém založení, a to roku 1555 nejprve do Starého Města pražského založením koleje předcházející dnešnímu Klementinu. Roku 1773 za papeže Klementa XIV. Byl řád zrušen, ale roku 1814 byl opět povolen.⁴⁵

Heslem řádu je *Omnia ad majorem Dei gloriam* (O.A.M.D.G.), ve znaku má zkratku jména Ježíš – IHS v modrém (červeném) poli. Nad středním písmenem je kříž a pod ním tři hřeby. Znak obtáčí věnec z paprsků. Řádové kostely bývají většinou zasvěceny zakladateli řádu, Panně Marii nebo Spasiteli.⁴⁶

Jakou architektonickou podobu měli jezuitské kazatelny? Ve většině uváděných příkladů jde o shodné nebo podobné řešení urnovitého typu, vycházející z architektury svatojilské kazatelny. Tyto příklady jsou již rokokové. V jejich ikonografickém programu je kladen důraz na přímou podřízenost řádu papeži, jak je tomu například na kazatelně v kostele sv. Ignáce či sv. Klimenta v Praze. Specifikum jezuitských kazatelen spočívá i v zobrazení tří teologických ctností, které u jiných, dále popisovaných, řádů nenajdeme. Častou sochařskou výzdobou jsou čtyři evangelisté a vrcholící postava Krista nebo Mojžíše. Kazatelna v kostele sv. Klimenta svou sochařskou výzdobou připomíná činy jezuitského misionáře sv. Františka Xaverského. Na blížící se zánik jezuitského řádu

⁴⁴ VLČEK / SOMMER / FOLTÝN 1997, 124.

⁴⁵ VLČEK / SOMMER / FOLTÝN 1997, 124.

⁴⁶ VLČEK / SOMMER / FOLTÝN 1997, 126.

pravděpodobně upomíná kazatelna v kostele sv. Mikuláše svou scénou Stětí sv. Jana Křtitele.

5.1.2. Praha, Malá Strana – kostel sv. Mikuláše

Kostel je součástí jezuitského areálu. Byl přidělen jezuitům rozhodnutím císaře Ferdinanda II. roku 1625 spolu s farou, školou a dalšími zádušními domy.⁴⁷ Původně zde stál středověký kostel, který zanikl při barokní výstavbě zahájené již roku 1673 pod vedením Giovanniho Dominika Orsiho. Po jeho smrti převzal vedení Francesco Lurago, který je autorem východního křídla. Dnešní vzhled pochází z vrcholně barokní přestavby z počátku 18. století, která se připisuje Kryštofu Dientzenhoferovi. Loď s křížením později dokončil Kilián Ignác Dientzenhofer a věž upravoval Anselmo Lurago.⁴⁸ Chrám sv. Mikuláše bývá považován za jednu z nejvýznamnějších sakrálních staveb vrcholného baroka v Čechách a patří do skupiny dynamicky pojatých iluzivních architektur s výrazným konkávkonvexním průčelím. Interiér je galerií významných uměleckých děl.⁴⁹ Architektonické prvky, včetně kazatelny, pokrývá umělý mramor.

Balkonová kazatelna [1] v tomto kostele nacházející se na severní straně lodi u vítězného oblouku patří bezpochyby k nejpůsobivějším a nejbohatěji dekorovaným dílům tohoto typu v Praze a pravděpodobně i v Čechách. Její architektura srůstá s četnou figurální i ornamentální výzdobou v jeden velice opticky působivý celek. Masivní řečniště s mušlovým spodkem stejně jako stříška obrůstají bohatým rokajovým ornamentem. Dějově působivé a zároveň dekorativně účinné spojení výpravných figurálních skupin, alegorických postav i dekorativních andělských figur vychází z barokního iluzionistického principu.⁵⁰ Tvar řečniště, vyrůstajícího ze soklu ve tvaru mušle, je urnovitý, masivní se zúženým dříkem a prstencem obtočeným kolem spodní části řečniště [2]. Je to typ vycházející z kazatelny v dominikánském kostele sv. Jiljí. Stříška kazatelny je zvlněná a odstupňovaná.

Vnějšek řečniště zdobí alegorie Víry, Lásky a Naděje. Ústřední místo zde zaujímá Lásky, která je zobrazena jako láska mateřská. Tyto ženské postavy se váží s nápadně drobnými, živě podanými plastickými skupinami, znázorňujícími Kázání Jana Křtitele a

⁴⁷ VLČEK / SOMMER / FOLTÝN 1997, 472.

⁴⁸ VLČEK 1999, 91.

⁴⁹ VLČEK / SOMMER / FOLTÝN 1997, 475.

⁵⁰ NEUMANN 1974, 233.

Křest Páně. Jan Křtitel se pak objevuje i v krajinném prostředí na reliéfu, který zdobí dveře kazatelny.⁵¹

Náročně řešená stříška tvoří součást většího ikonografického děje. Nalezneme zde věžovitý útvar symbolizující vězení, před nímž se odehrává Stětí sv. Jana Křtitele, zatímco andělci vznášející se nad výjevem se spojují se zlatými nebesy, vyvrcholenými planoucím Božím okem a zářivými paprsky.⁵² Letící andělci se objevují také pod stříškou, kde přidržují závěsy mezi nimiž je rokokový ornament.

Práci na kazatelně započal Richard Prachner, jehož ruku prozrazuje typika a prudké pohyby alegorických postav na řečništi. Na díle se však patrně rozhodujícím způsobem podílel jeho syn a odchovanec Petr, který se od poloviny šedesátých let účastnil provádění otcových zakázek. Pro datování kazatelny nemáme pevnou oporu. Ze slohových důvodů ji Oldřich J. Blažíček zařazuje do doby kolem roku 1770. Podle staršího tvrzení, opřeného údajně o archivní doklady, byly sochy dodány už v letech 1762-1766.⁵³ Nevímová ji datuje do roku 1763.⁵⁴ Zjednodušenou a umělecky méně kvalitní variantou tohoto díla je kazatelna v kostele sv. Ignáce na Novém Městě.

5.1.3. Praha, Nové Město – kostel sv. Ignáce z Loyoly

Nejstarší plán k výstavbě jezuitské koleje pochází z roku 1656, stavba byla započata o tři roky později a autorem celé kompozice byl patrně Carlo Lurago, který v té době pracoval pro jezuitský řád na řadě stavbách. Ten je s určitostí architektem kostela, později ho vystřídal Martin Reiner. Architektura kostela představuje dovršení barokního slohu v Čechách.⁵⁵ Kostel je jednolodní s bočními kaplemi a pravoúhlým závěrem. Převážná většina dnešního zařízení interiéru pochází ze šedesátých a sedmdesátých let 18. století. Na výzdobě se podíleli titíž umělci, kteří pracovali pro malostranské jezuity v kostele sv. Mikuláše.⁵⁶ Dnes je kostel sv. Ignáce jediným pražským sídlem obnoveného jezuitského řádu.

Rokoková kazatelna [3] z umělého mramoru byla instalována na pilíř mezi kaplí sv. Aloise Gonzagy a sv. Františka Xaverského roku 1768 a je připisována dílně Richarda

⁵¹ NEUMANN 1974, 233.

⁵² NEUMANN 1974, 233.

⁵³ NEUMANN 1974, 233.

⁵⁴ NEVÍMOVÁ 1998, 181.

⁵⁵ HORYNA / OULÍKOVÁ 2006a, 5-7, 11.

⁵⁶ NEVÍMOVÁ 1998, 181.

Prachnera,⁵⁷ který je autorem i předešlé kazatelny. Přístup na kazatelnu z kaple sv. Františka si vyžádal zrušení jedné rohové niky, zároveň ale umožnil plnou prostorovou modelaci řečniště. Architektura je řešena shodně jako u kazatelny v kostele sv. Mikuláše a bývá proto někdy nazývána jejím dvojčetem. Je však její zjednodušenou variantou se statickou sochařskou výzdobou a méně bohatým ornamentálním dekorem a chybí zde přímá ikonografická návaznost mezi výzdobou řečniště a stříšky, ani ornamentální dekor není tak bohatě zastoupen jako u druhé kazatelny. Masivní urnovité řečniště se zúženým dříkem, stejně jako u svatomikulášské kazatelny, vyrůstá z podnože ve tvaru mušle zdobené rokajovým motivem.⁵⁸ Při porovnávání obou kazatelen zjistíme, že římsa řečniště i stříšky novoměstské kazatelny je méně profilována a postavy se zdají statické, strnulé, téměř klasicistně pojaté. Postrádají spontánní pohyb, nečekané momenty oživující tradiční témata, jež jindy oživují Prachnerovu tvorbu. Zlacené řezbářské práce byly na kazatelnu osazeny dva roky po jejím nainstalování, tedy v roce 1770.⁵⁹

Poprseň řečniště je opět zdobena třemi ženskými alegoriemi teologických ctností s jejich obvyklými atributy. Ústřední místo zde zaujímá alegorie Víry [4] s atributy kříže, kalicha a knihy, které ji blíže specifikují jako *Fides Christiana*. Tu pak zleva doprovází alegorie Naděje s kotvou a zprava Lásky s hořícím srdcem.⁶⁰ Na soklu vybíhající ze stříšky je socha Krista jako Dobrého pastýře s ovečkou na ramenou. Kolem něj jsou rozestavěny čtyři postavičky andílků se symboly papežského úřadu. Jsou to tiára, klíče, patriarší kříž a kniha. Na této kazatelně nenalezneme pod stříškou symbol Ducha svatého, ale jsou zde opět dva letící andělci přidržující závěsy visící ze stříšky.

Ideou sochařské výzdoby je pravá křesťanská víra. Na nejvyšším místě vertikální osy stojí Kristus, pod ním jsou umístěny symboly papeže, náměstka Kristova, jemuž je svěřena péče o věřící lid. Do středu řečniště není posazena, jak by se dalo předpokládat a jak je tomu u malostranské kazatelny, alegorie největší a nejdůležitější teologické ctnosti, nýbrž postava Víry. Zajímavé jistě je, že tento ideový význam celé kompozice byl vyhotoven pouze tři roky před zrušením jezuitského řádu. Kazatelna tak symbolicky znázorňuje nejen pravost katolické církve, ale zároveň obhájuje i existenci samotného Tovaryšstva Ježíšova, jež je přímo podřízeno papeži.⁶¹

⁵⁷ HORYNA/OULÍKOVÁ 2006a, 32.

⁵⁸ NEVIMOVÁ 1998, 182.

⁵⁹ NEVIMOVÁ 1998, 182.

⁶⁰ NEVIMOVÁ 1998, 182.

⁶¹ NEVIMOVÁ 1998, 182.

5.1.4. Praha, Staré Město – kostel sv. Klimenta

Jezuité se po příchodu do Čech usadili v uvolněném dominikánském klášteře při kostele sv. Klimenta, tedy na jednom z nejfrekventovanějších míst tehdejší Prahy. Zatímco dominikáni se přestěhovali do někdejšího kláštera klarisek Na Františku.⁶²

Kostel sv. Klimenta je součástí Klementina, rozlehlého komplexu největší a nejstarší jezuitské koleje v Čechách, který stojí na místě areálu dominikánského kláštera a několika středověkých domů. Vznikal postupně na přelomu let 1653 a 1654 za účasti Carla Luraga, Francesca Luraga, Giovanniho Domenica Orsiho a snad i Martina Allia. Komplex dokončil Pavel Ignác Bayer a František Maxmilián Kaňka.⁶³

Výzdoba této kazatelny je jediným archivně doloženým dílem Matyáše Bernarda Brauna. 24. 10. 1720 podepsal smlouvu s jezuitou, že dodá výzdobu podle předloženého modelu do příštího roku. Kazatelna [5] je vyrobena z lipového dřeva, je mramorovaná nahnědo a s původním bílým a zlatým leštěným povrchem. Štafíroval ji malíř Ondřej Schröpfl, který už předtím roku 1716 provedl polychromii oltáře sv. Františka Xaverského, 1717 varhan, 1718 sv. Linharta, 1720 oltáře sv. Heraklia, 1718 snad i oltáře obětování a v němž proto s nemalou pravděpodobností je možno vidět i autora speciální povrchové úpravy soch na zpoděnicích.⁶⁴

Architektonický rozvrh balkonové kazatelny nacházející se na severní straně jednolodí, je důmyslně jednoduchý, jak je příznačné pro Františka Maxmiliána Kaňku, který je pravděpodobně jeho autorem. Vychází ze čtyřbokého půdorysu, boční strany řečniště jsou konkávně projmuté a naopak čelní strana se zlaceným reliéfem je prohnutá konvexně. Na obvyklém rozšíření kazatelny jsou usazeny dvě sochařské figury a celá architektura se zužuje směrem dolů, kde končí čtyřmi postavičkami andílků zachycenými v dětské hře. Stříška s profilovanou římsou je na čelní straně zdobena obloukem s volutami. Toto architektonické řešení dovoluje dokonalé uplatnění a rozvinutí řezbářské dekorace, jejíž měřítko se zde nápadně zmenšilo. Patří k ní na stříšce pestré seskupení několika postav představující kázání jezuitského misionáře sv. Františka Xaverského představitelům exotických národů. František drží v pravé ruce kříž a nad hlavou má holubici Ducha svatého. V této scéně se Braun možná opřel o Bendlův zamítnutý návrh mosteckého sousoší téhož tématu.⁶⁵ Blažíček poznamenal, že některé postavy z tohoto

⁶² HORYNA / OULÍKOVÁ 2006b, 5-7.

⁶³ VLČEK 1996, 199.

⁶⁴ BLAŽÍČEK 1984, 24.

⁶⁵ BLAŽÍČEK 1984, 24.

seskupení jsou zároveň alegoriemi.⁶⁶ Na poprsní pak, pod iluzivní shrnutou draperií, jsou reliéfy Františkových činů:⁶⁷ sv. František křísí mrtvého, líbá nohu nemocného a vytahuje z moře raka s křížem. Na bočních stranách řečniště sedí dvě sochařské figury. Blíž presbytáři je to Mojžíš [6] s deskami zákona, postava na druhé straně má tíaru a v ruce otevřenou knihu. Na její první straně je nápis IHS ve svatozáří a na protější straně NOVI TESTAMENTI MEDIATUR. Podle Šperlinga⁶⁸ a Blažíčka jde o papeže Řehoře, který symbolizuje Nový zákon, zatímco Mojžíš je symbolem Starého zákona.⁶⁹ Ekert se domnívá, že postava je Áron,⁷⁰ starší bratr Mojžíše. Podle Šubrtové, k jejímuž názoru se přikláním, jde ale buď o alegorickou postavu znázorňující papežský úřad, kterému jsou jezuité podřízeni anebo papeže Pavla III, který řád schválil.⁷¹ Její domněnku by mohl potvrdit i jezuitský znak v otevřené knize. Obě řezby ukazují sice jen dobrý průměr Braunovy řezbářské práce, ačkoliv ani ony nejsou bez mistrových zásahů. Jsou však zvláště přitažlivé svým zdrobněním velkých dílenských schémat, zjemněním, plynulostí modelace i jistou obecností typů, rysy předznamenávajícími už slohovou proměnu, která obecněji přijde až v druhé čtvrtině století.⁷²

5.1.5. Praha, Staré Město – kostel Nejsvětějšího Salvátora

Chrám, který je dnes součástí Klementina vznikl ve dvou renesančních etapách. V letech 1578-1582 byl stavěn podle projektu Marka Fontany a poté v letech 1600-1601. Stojí na základech gotického presbytáře dominikánského kostela sv. Klimenta. Původně byl kostel trojlodní bazilikou, dnes pseudobazilikou s transeptem. Interiéry i fasády byly upraveny raně barokně kolem roku 1650 za účasti Carla Luraga a sochaře Jana Jiřího Bendla, největší díl výzdoby pochází ale až z poloviny 18. století.⁷³

Rokoková kazatelna [7] sem byla pravděpodobně přenesena dodatečně. Její dekorace je připisována dílně Jana Antonína Quitainera a pochází z let 1755-1760.⁷⁴ Jejím základem je kruhový půdorys a její schodiště se obtáčí kolem pilíře na severní straně kostela, ke kterému je přisazena. Vyrobená je ze dřeva, hnědě a zeleně štafírována a její

⁶⁶ BLAŽÍČEK 1946, 67.

⁶⁷ BLAŽÍČEK 1984, 24.

⁶⁸ ŠPERLING 1982, 189.

⁶⁹ BLAŽÍČEK 1984, 24.

⁷⁰ EKERT 1883, 381.

⁷¹ ŠUBRTOVÁ 2000, 59.

⁷² BLAŽÍČEK 1984, 24.

⁷³ VLČEK 1996, 109- 112.

⁷⁴ VLČEK 1996, 113.

sochařská výzdoba a reliéfy nacházející se nejen na řečništi, ale i po celé délce schodiště, jsou zlaceny. Řečniště i schodiště jsou děleny volutovými pásy, na kterých sedí postavy čtyř evangelistů [8]. Jsou zobrazeny bez svých obvyklých atributů, pouze s knihami, na které ukazují. Čelní stranu řečniště zdobí reliéf Krista při rybolovu, reliéfy na zábradlí schodů ukazují Podobenství o rozsévači a Kristu Dobrém pastýři. Na jednom výjevu pase ovce a na druhém zahání vlka. Schody jsou zakončeny dvířky a ozdobeny empírovými vázami datovanými kolem roku 1820.⁷⁵

Na zadní straně řečniště je poslední reliéf - sv. Jan Evangelista na Pathmu. Stříška vrcholí postavou Mojžíše s růžky držícího desky zákona. Pod ním jsou posazeny nad profilovanou římsu sochy čtyř starozákonních proroků. Jeden z nich drží kleště na pečení hostií.⁷⁶

5.1.6. Klatovy – kostel Neposkvrněného Početí Panny Marie a sv. Ignáce

Jezuité přišli do Klatov roku 1636, ale až v roce 1655 byl položen základní kámen ke stavbě koleje a o rok později i kostela. Původním projektantem staveb byl nepochybně Carlo Lurago, později ho nahradil Giovanni Domenico Orsi. Jednolodní kostel s charakteristickou jezuitskou kompozicí na půdorysu latinského kříže byl vysvěcen roku 1679. Poté byl ale několikrát poškozen požáry a restaurován.⁷⁷

Na severní straně kostela se nachází dřevěná kazatelna vložená na pilíř mezi dvě kaple se schodištěm vedoucím směrem k věřícím [9]. Pochází z roku 1720 a je výtečnou prací řádového koadjutora Michala Kollera.⁷⁸

Má kulatý půdorys a celá je bohatě modelovaná a dekorovaná. Plocha řečniště i schodiště je pravidelně členěna dekorativními pásy, mezi které jsou vloženy štíty s bohatým kartušovým orámováním. Nejzajímavější je ale dvojitá stříška, připomínající klobouk, jehož horní deska je zdvihána rameny odvíjejícími se z volut,⁷⁹ mezi kterými jsou zavěšeny girlandy. Pásy, kterými je zdobeno řečniště, pokračují v náznaku i na obou vodorovných patrech stříšky s profilovanými římsami. Pod stříškou jsou dva letící andělé. Na horním patře jsou umístěny čtyři symboly evangelistů a celá kompozice je ukončena zlatým vozem na zeměkouli.

⁷⁵ HORYNA / OULÍKOVÁ 2006b, 25-27.

⁷⁶ VLČEK 1996, 113.

⁷⁷ VLČEK / SOMMER / FOLTÝN 1997, 303-305.

⁷⁸ VANĚK / HOSTAŠ 1899, 73.

⁷⁹ WAGNER 1940, nepag.

Toto zakončení kazatelen není až tak neobvyklé, najdeme ho například v karmelitánském kostele Panny Marie Vítězné na Malé Straně v Praze, kde je pozlacený kočár tažený dvěma koňmi. Podle Šperlinga je postava ve voze Bůh Otec a pod ním Kristus.⁸⁰ Domnívám se ale, že jde spíš o proroka Eliáše, který v ohnivém voze vstoupil do nebe a jeho žáka Elizea. Byli tradičně považováni za zakladatele řádu a Eliáš je po Panně Marii nejčastěji zobrazovanou postavou ve výzdobě karmelitánských kostelů.⁸¹ Dalším příkladem je kazatelna ve františkánském kostele Nanebevzetí Panny Marie v Plzni, na které stojí ve zlatém ohnivém voze zakladatel řádu sv. František z Assisi, který se během posledních křížových výprav pokoušel obrátit egyptského sultána. „Na dosvědčení síly křesťanské víry František nabídl, že podstoupí boží soud – vstoupí do ohně – půjdou-li s ním i sultánovi imámové. Když odmítli, vyzval sultána: ‚Vstoupím do ohně sám, slíbíš-li mi, že začnete uctívat Krista, vyjdu-li z ohně bez úrazu.‘ I tentokrát to bylo odmítnuto.“⁸²

Vůz mívá často vztah ke slunci, což vychází ze symboliky kola jako slunce. Již ve staropohanské mytologii znamenal pohyb slunce na obloze jízdu boha ve voze. Vůz je znám i z biblických textů. Již zmíněný ohnivý vůz, jedoucí po nebi, symbolizuje duchovní povznesení člověka. V patristice nacházíme obraz Krista jako božského vozataje, který vede věřící k nesmrtelnosti. Již v antických památkách je známá jiná symbolika vozu: představuje lidské vášně, pudy a síly, které musí ovládat zdatný vozataj, každý člověk.⁸³

5.1.7. Jihlava – kostel sv. Ignáce

Roku 1625 byla založena kolej, která zanikla zrušením jezuitského řádu. Poté byly kostel a část koleje postoupeny roku 1781 dominikánům, náhradou za jejich sousední klášter, který zabral stát. Tehdy tam byl přenesen dominikánský mobiliář, který je dodnes součástí výbavy kostela. Roku 1784 byl dominikánský klášter zrušen a byla zde zřízena fara. Ta však byla roku 1794 opět zrušena a kostel byl určen jako filiální k sv. Jakubovi. Soubor jezuitských staveb vznikl postupně v letech 1680-1727 a projekt vypracoval Giacomo Brascha. Roku 1689 se v kostele sloužila první mše, byl však vysvěcen až roku 1740.⁸⁴

⁸⁰ ŠPERLING 1982, 189.

⁸¹ HALL 1991, 127.

⁸² HALL 1991, 142.

⁸³ STUDENÝ 1992, 339.

⁸⁴ SAMEK 1999, 96.

Balkonová kazatelna je usazena na severní stranu jednolodního kostela přímo k vítěznému oblouku [10]. Pochází z roku 1771 a její autorem je T. Süssmayer.⁸⁵ Její architektura je podobná pražským jezuitským kostelům sv. Mikuláše a sv. Ignáce a brněnskému kostelu. Podle toho a podle sochařského výzdobného programu soudím, že nebyla přenesena společně s jiným dominikánským mobiliářem, ale že je původní jezuitská. Je bohatě profilovaná a členěná sochařskou výzdobou a zlacenými ornamenty. Sokl, který se pomocí volut rozvíjí v řečniště kazatelny je nadnášen malými okřídlenými hlavičkami andílků. Řečniště s profilovanou římsou, které v nejnižší části opět vytváří konvexně zvlněný tvar, který je ještě ozvláštněn volutami, se člení na tři pole. V postranních jsou usazeny alegorické postavy [11]. Blíž k presbytáři to je alegorie Naděje s kotvou a na protější straně alegorie Lásky. Prostřední pole pak zdobí zlacený reliéf se scénou Proměnění Páně.

Stříška má velice profilovanou římsu s volutami a pod ní je holubice a modrý závěs přidržovaný čtyřmi nepravidelně rozmístěnými anděly. Ze stříšky visí zlacené girlandové pásy. Stříška kazatelny vybíhá ve vysoký členěný sokl, na jehož vrcholu jsou desky s deseti příkázáními přidržované andělíčky a obklopené andělčími okřídlenými hlavičkami. Nad tento výjev je posazeno Boží oko s paprsky. Pod soklem sedí třetí z ženských alegorických postav teologických ctností – Víra. V pravé ruce drží kalich a v levé kříž. Kolem ní jsou opět rozmístěni andělci a jedna větší postava anděla troubícího na trubku.

5.1.8. Brno – kostel Panny Marie

Roku 1240 byl založen při severovýchodním oblouku městských hradeb ženský klášter, který se řídil řeholí sv. Augustina a podle jména své první představené se nazýval Herburský. Záhy započaly jeptišky se stavbou mariánského kostela. Za rakouského vpádu na Moravu roku 1279 však bylo dílo poškozeno požárem tak, že muselo být započato znovu. Upadající klášter roku 1578 zanikl a jeho budovy převzali roku 1581 jezuité, kteří byli v Brně již od roku 1572.

Na místě středověkého chrámu byl vystavěn manýristický kostel mezi roky 1598 a 1602. V polovině 20. století byl opravován po leteckém bombardování z roku 1944. Jedná se o trojlodní stavbu bazilikálního typu s kněžištěm v šířce hlavní lodi. Ve druhé polovině

⁸⁵ SAMEK 1994, 99.

třicátých let a první polovině let čtyřicátých 18. století byl upraven celý interiér.⁸⁶ Z té doby pochází i kazatelna.

Tato kazatelna představuje další z kazatelen podobného architektonického řešení [12]. Má sokl v podobě tří propletených andílků, kteří celou architekturu jakoby podpírají. Je datována do roku 1743⁸⁷ a nachází se na severní straně kostela přímo u vítězného oblouku s přiloženým schodištěm směřujícím do presbytáře. Je zděná obložená mramorem s pozlacenými reliéfy a sochami.. Výzdobou se odlišuje od ostatních tohoto typu, nejsou zde ctnosti, ale čtyři evangelisté. Na parapetu poprsně řečniště sedí nad volutovými závitnicemi figury sv. Marka [13] a sv. Lukáše se svými atributy a otevřenými knihami. Další dva evangelisty symbolizují jejich atributy na stříšce společně se dvěma sochami andělů. Vrcholící postavou je žehnající Kristus Salvátor se svatozáří v podobě zlatých paprsků. Pod stříškou je symbol Ducha svatého a po stranách andělci přidržující závěsy visící z ní.

Kazatelnu zdobí také aplikované reliéfy: na přední straně řečniště je to Kristus s apoštoly a na pozadí řečniště Kristus učící v chrámě. Obdobné reliéfy najdeme i na schodišti. A to Utišení bouře na moři a Kristovo kázání.⁸⁸ Schodiště je zakončené dvířky s reliéfem. Po jejich stranách jsou dvě postavy andílků a mezi nimi zlatý nápis IHS na pozadí tvořeném oblaky a lemovaný paprsky.

5.1.9. Luže – kostel Panny Marie na Chlumku

Tento poutní kostel se položen na čedičovém návrší Chlumku mezi Luží a Košumberkem. Je fundací Marie Maxmiliány Evy Hieserlové z Chodů a Košumberka, která povolala členy jezuitského řádu a dala v letech 1667-1669 na návrší vybudovat první mariánskou kapli a poté jezuitskou rezidenci. Roku 1684 darovala celé panství řádu a dala i podnět k výstavbě dnešního poutního kostela, postaveného po zboření původní kaple podle návrhu Pavla Ignáce Bayera stavitelem Giovannim Battistou Alliprandim. Po zrušení řádu se stal kostel farním.⁸⁹ Je jednolodní podélné dispozice se třemi páry kaplí na každé straně.

⁸⁶ SAMEK 1994, 199sq.

⁸⁷ SAMEK 1994, 203.

⁸⁸ SAMEK 1994, 203.

⁸⁹ SAMEK 1999, 332.

Složitá kazatelna je stejně jako většina zařízení interiéru kostela prací řádových bratří, konkrétně sochaře a řezbáře J. Kostelníka. Pochází z let 1705-1708 a tvoří ji osmiboký korpus členěný dvojicemi sloupů, mezi nimiž jsou sochy církevních učitelů. Je zdobena hojnou rostlinou dekorací. Na stříšce jsou umístěny sochy čtyř evangelistů a sousoší Proměnění Páně na hoře Tábor s Mojžíšem a Eliášem.⁹⁰

5.2. Premonstráti

5.2.1. Dějiny řádu a ikonografie

Řád vznikl v roce 1120 a o šest let později ho schválil papež Honorius III.. První kanonie byla založena pro zakladatele řádu Norberta z Gennepu na podnět papeže Calixta II. a z iniciativy laonského biskupa Bartoloměje de Vir v Prémontré u Laonu. Norbert (1080/85-1134) pocházel z významného rodu z Xanten a byl xantenským kanovníkem a kaplanem Jindřicha V. Stal se knězem a žil v benediktinském reformním konventu v Siegburgu, v konventu řeholních kanovníků v Klosterrathu a jako poustevník na vrchu Fürstenbergu u Xantem. Po založení konventu v Prémontré shromáždil skupinu asi čtyřiceti kleriků a laických spolubratří, se kterými přijal řeholi sv. Augustina a složil sliby chudoby a poslušnosti. Ideálem společenství se stala *vita apostolica*, způsob odříkavého života po vzoru apoštolů, odvrácení od světa, odříkavý život v komunitě, fyzická práce a služba Bohu. Až teprve ve třináctém století řád přijal i další úlohu, kterou byla služba mezi laiky, zvláště duchovní správa. Svým zaměřením řád navázal na reformní tendence definované v zásadách společného života řeholních kanovníků sv. Augustina. Do českých zemí premonstráti přišli v letech 1143-1144 z porýnské kanonie ve Steinfeldu a usadili se v klášteře na Strahově.⁹¹

Pokud jde o architektonický rozvrh kazatelen tohoto řádu, dva z uvedených příkladů jsou vytvořeny na půdorysu osmiúhelníka. Oblíbenými postavami jsou zde stejně jako u ostatních řádů evangelisté, kteří jsou například na řečništi ve strahovském kostele zobrazení neobvykle na reliéfech. Stříška této kazatelny má také netradiční vrcholící

⁹⁰ POCHE 1978, 332sq.

⁹¹ VLČEK / SOMMER / FOLTÝN 1997, 151sq.

postavu – beránka. Na stříšce kazatelny v Nové Říši, která vrcholí postavou archanděla Michaela, najdeme postavy světic.

5.2.2. Praha, Strahov – kostel Nanebevzetí Panny Marie

Chrám stojí na severní straně konventu, půdorys a hlavní zdi se zachovaly z románské doby. Původní kostel, který byl založen králem Vladislavem, shořel roku 1258. Současná stavba byla provedena v krásném slohu v letech 1601-1605. Vnitřní zařízení kostela je až na několik výjimek jednotné, pocházející z 18. století.⁹²

Kazatelna je druhém pilíři na severní straně hlavní lodi [14]. Její řečniště i schody jsou z mramoru.⁹³ Má kruhový půdorys a nástupní schodiště se stáčí okolo pilíře a zdobí je kovaná pozlacená mříž. Pochází z dílny pražského kameníka Josefa Lauermanna a sochaře Ignáce Platzera, stejně jako oltáře kostela. Zdobí ji reliéfy a sochy, které jsou vyrobeny ze dřeva a následně zlaceny. Její řečniště je podepřené sloupkem, což je u nás dost ojedinělé a ozdobené reliéfy tří evangelistů v kartuších. Reliéf čtvrtého evangelisty je umístěn na pozadí.⁹⁴ Na čelní straně je zobrazen Matouš u pulpitu, stejně jako Marek na reliéfu směrem do lodi. Lukáš malující u stojanu je na reliéfu u schodiště a Jan, který se nachází na zádech kazatelny zachycuje svá vidění na Pathmu. Řečniště je členěné volutovými pilastry. Stříška kazatelny je tvořena motivem soklu v podobě pilónu, jehož variantou je stříška kostela sv. Jiljí v Praze. Na jeho vrcholu je umístěn apokalyptický beránek s křížem stojící na knize se sedmi pečetěmi. Za beránkem je zlatá svatozář. Jeho adorují drobní andělci, klečící na volutách pilastrů, které zcela volně navazují na členění balustrády řečniště.⁹⁵

5.2.3. Nová Říše – kostel sv. Petra a Pavla

Klášter založil podle místní tradice roku 1211 Markvart z Hrádku se svou ženou pravděpodobně u někdejšího farního kostela sv. Petra – odtud pochází neobvyklé patrocinium konventního chrámu – pro ženskou větev premonstrátského řádu a zasvětili jej Panně Marii. V době husitských válek byl klášter zrušen a jen s obtížemi obnoven.

⁹² EKERT 1883, 138.

⁹³ EKERT 1883, 139.

⁹⁴ SOKOLOVÁ 1941, nepag.

⁹⁵ ŠPERLING 1982, 192.

Po vymření jeptišek na konci 16. století převzali kanonii premonstráti. Roku 1676 započali se stavbou nového chrámu na místě starého zchátralého. Dílo bylo však poškozeno požárem a tak se stavba protáhla až do počátku 18. století. Roku 1813 klášter s kostelem opět vyhořel a opravy pak trvaly až do 30. let 19. století. Kostel je přibližně orientovaná jednolodní stavba a rovněž ukončeným kněžištěm.⁹⁶

Krásným řezbářským dílem je přízdní kazatelna [15], která se nachází na jižní straně lodi s přiloženým schodištěm vedoucím směrem k presbytáři. Pochází z doby před rokem 1700 a je bohatě zdobena prořezávaným akantovým ornamentem, listovými girlandami a úponky s granátovými jablky.⁹⁷ Jejím základem je půdorys ve tvaru osmiúhelníku vepsaného do kruhu. Na poprsní řečniště jsou v jednotlivých polích vytvořených tímto architektonickým řešením niky s postavami čtyř evangelistů v rozevlátých šatech se svými atributy a knihami a dvou andílků [16]. Směrem od schodiště je to nejprve evangelista Marek, v další nice najdeme oba andílky, dále Jan, Lukáš a Matouš. Kolem nik se v rostlinné dekoraci nestejněměrně proplétají postavičky andílků a na zužujícím se soklu podpírají řečniště poloplastické hermovky. Na pozadí řečniště je mezi stojícími postavami reliéf s ukřižovaným Kristem a Bohem Otcem.

Stříška kazatelny se stupňuje směrem k vrcholící postavě archanděla Michaela. Na celé její ploše najdeme kromě listového dekoru opět postavičky andílků a také andělčí hlavičky rozmístěné mezi postavy pěti světic. Jedná se o sv. Dorotu, Anežku Římskou, Cecílii, Barboru, Kateřinu a Markétu.⁹⁸ Ze stříšky visí girlandy a z jednotlivých hran osmiúhelníkové architektury malí andělci. V podhledu potom opět nalezneme holubici se zlatými paprsky. Řezbářsky je zdobené i schodiště, které je elegantně podpíráno poloplastickou postavou.

5.2.4. Želiv – kostel Narození Panny Marie

V želivském klášteře sídlili původně benediktini, kteří byli ale zanedlouho vyhnáni a na jejich místo byli povoláni premonstráti z porýnského Steinfelsu v čele s Gotšalkem, mužem, který zakládal již několik let předtím kanonii na Strahově. Nový konvent přišel do Želivu roku 1149. První kostel vybudovaný na vrcholu ostrožny byl zasvěcen sv. Petrovi. Dodnes na tom místě stojí v jádru románský hřbitovní kostel sv. Petra a Pavla,

⁹⁶ SAMEK 1999, 677-679.

⁹⁷ SAMEK 1999, 682.

⁹⁸ SAMEK 1999, 682.

jednolodní stavba s pravouhlým presbytářem. Souběžně s ním začal vznikat i konventní chrám Panny Marie.⁹⁹

Kostel byl původně románský z konce první poloviny 12. století. Během své historie byl několikrát poškozen požáry a znovu obnoven. Nakonec byl v letech 1713-20 obnoven Janem Santinim ve stylu barokní gotiky a roku 1736 byl znovu vysvěcen. Jedná se o trojlodní prostor rozdělený třemi páry v podstatě původně gotických pilířů.¹⁰⁰ Souběžně s přestavbou kostela vznikalo i jeho vnitřní zařízení, na kterém se podíleli především jihlavští a humpolečtí řemeslníci.¹⁰¹

Kazatelna [17] je připisována F. Nethovi z Humpolce stejně jako další zařízení interiéru. Jedná se o chórové lavice, lavice v lodi, zповědnice a skříně v sakristii. Byla vytvořena před rokem 1725¹⁰² a nachází se na severní straně při pilíři oddělující loď s intarzovaným schodištěm s dvířky vedoucím podél pilíře do lodi vedlejší. Je dřevěná, intarzovaná a její jedinou sochařskou výzdobou je kromě střídmé zlacené dekorace na stříšce a tří vertikálních pásů sestavených z listů zdobících řečniště stříbrná holubice Ducha svatého a kříž na vrcholu její stříšky. Kazatelna je však zajímavá svým elegantním architektonickým řešením, které je tvořeno na základě osmiúhelníku. Jeho strany jsou však konkávně projmuté stejně jako jednotlivá pole poprsně řečniště. To se poté směrem dolů zužuje do jemně modelovaného soklu s volutami.

5.2.5. Hradisko u Olomouce – kostel sv. Štěpána

Klášter byl původně benediktinský a od poloviny 12. století premonstrátský. Byl založený olomouckým úředním knížetem Otou I. Sličným v roce 1077 a patří k nejvýznamnějším moravským církevním stavbám. Vzhledem ke své strategické poloze byl v průběhu téměř tisíciletého vývoje stavebně destruován, naposledy za třicetileté války, během švédské okupace města.¹⁰³

Významným uměleckým dílem byla monumentální kazatelna, která podle kronikáře Ambrože Maldera sahala až ke kostelní klenbě. Byla zhotovena v letech 1675-1676 dílnou Michaela Zürna a svým provedením zaujala světitele kostela natolik, že

⁹⁹ VLČEK / SOMMER / FOLTÝN 1997, 703.

¹⁰⁰ POČHE 1982, 412.

¹⁰¹ VLČEK / SOMMER / FOLTÝN 1997, 708.

¹⁰² POČHE 1982, 414sq.

¹⁰³ MLČÁK 2002, 3.

biskup opatovi doporučil, aby stejné dílně svěřil i kazatelnu na Svatém Kopečku. Společně s Michaelem Zürnem (1654-1698) se na kazatelně podílel i jeho bratr David Zürn starší (1646-1681) a saský řezbář, žijící v nedaleké klášterní vsi Ostrovy, Michael Schuher.¹⁰⁴ Černá přízvední, částečně zlacená, etážová kazatelna byla zdobena polychromovanými a zlacenými sochami. V dolní etáži alegorií Moudrosti, na parapetu řečniště, neseného čtyřmi sloupy, pěti apoštoly a na římsě stříšky postavami čtyř evangelistů. Na vrcholu byla postavena socha Dobrého pastýře, obklopeného troubícími anděly. Při renovaci interiéru kostela v 18. století byla kazatelna rozebrána a přenesena do kostela v Konici.¹⁰⁵

5.3. Benediktini

5.3.1. Dějiny řádu a ikonografie

Benediktini jsou mnišským řádem a představují nejstarší formu řeholního života v latinské oblasti, která jako jediná, samozřejmě s dobovým přizpůsobením, přetrvala z dob pozdně antického mnišství na území západní části bývalé říše římské až dodnes.¹⁰⁶

Založení řádu je spojeno s osobou sv. Benedikta ze střeđoitalské Nursie, jehož jméno je odvozeno z latinského *benedictus*, což znamená požehnaný nebo blahoslavený. Narodil se patrně roku 480 v Umbrii v rodině římských občanů.¹⁰⁷ Založil proslulý klášter v Monte Cassinu (roku 529), asi 140 km jižně od Říma, který se později stal metropolí benediktinského řádu. Tam napsal pravděpodobně v letech 523-526 a poté uvedl v život vlastní řeholní pravidla, v nichž využil nejen starších asketických a duchovních pravidel mnišského života sv. Jana Cassiana, sv. Basila Velikého, ale především Řeholi tzv. Magistra, jakož i spisy sv. Augustina s mnišskou, resp. Asketickou tematikou. Jeho sestra sv. Scholastika (asi 480-543), představená v Piumbarole nedaleko Monte Cassina, založila ženskou větev, kde se řeholnice pravděpodobně řídily přizpůsobenou variantou Benediktovy řehole.¹⁰⁸

¹⁰⁴ MLČÁK 2002, 5.

¹⁰⁵ MLČÁK 2002, 5sq.

¹⁰⁶ BUBEN 2004, 15.

¹⁰⁷ BUBEN 2004, 15.

¹⁰⁸ BUBEN 2004, 17.

Benediktova v podstatě jednoduchá, ale dobře promyšlená řehole položila pevné základy pro další vývoj řeholnictví v prostředí latinského západu. Rehabilitoval lidskou práci a dal ji na úroveň modlitby, což dokládá i řádové heslo ORA ET LABORA.¹⁰⁹ Základní prvky benediktinského života jsou *lectio divina*, tedy četba z Písma svatého, slavení liturgie a konání modliteb a konečně manuální práce¹¹⁰

Do českých dějin zasáhl tento řád nejprve prostřednictvím řezenského biskupa sv. Wolfganga, který se zasloužil o založení pražského biskupství,¹¹¹ vlastní uvedení řádu ale spojujeme až s druhým pražským biskupem, sv. Vojtěchem (982-996, resp. 982-988, 992-996).¹¹² Činnost řádu byla nejprve silně potlačena nacistickou okupací, následně roku 1950 byly kláštery zlikvidovány komunistickým režimem úplně. K obnovení života podle řehole sv. Benedikta mohlo dojít až v roce 1990, kdy se do převážně zničených klášterů vrátili mniši. Po listopadu 1989 byl postupně obnovován život v opatství břevnovském, emauzském a rajhradském.¹¹³

Většina uvedených kazatelen je postavena na podobném půdorysném řešení, jelikož pochází z přibližně stejné doby, i když u některých z nich přesnou dataci neznáme a nevíme, kdy se pro tento druh mobiliáře užíval pravoúhlý půdorys. Kromě kazatelny v klatovském kostele, která má specifickou podobu ve tvaru přídi korábu, nalezneme zde příklady obdélníkového tvaru jako je kazatelna v Břevnově a na Sázavě. K nim můžeme připojit i kazatelnu ve Sv. Janu pod Skalou, která je zdobena velice střídmě, pouze čtyřmi postavami andělů v rozích a vrcholící postavou.

Na stříšce v Břevnově je postava Krista, stejně jako na stříšce sázavské kazatelny, zatímco v Broumově vrcholí kazatelna postavou archanděla Michaela a v Rajhradě pelikánem krmícím svá mláďata vlastní krví. Opět se zde objevují čtyři evangelisté. Na Sázavě ve spojení s postavami čtyř západních Otců. V Rajhradě jsou zpodobeny jen jejich atributy a v Kladrubech pouze čtyři knihy, které je mají symbolizovat.

Na žádné příkladě jsem nenašla zobrazení řádového světce. Ačkoliv například v břevnovém klášteře je uctíván kult sv. Vojtěcha a sv. Vintíře a v sázavském klášteře sv. Prokopa.

¹⁰⁹ BUBEN 2004, 17.

¹¹⁰ BUBEN 2004, 10.

¹¹¹ BUBEN 2004, 41.

¹¹² BUBEN 2004, 41.

¹¹³ BUBEN 2004, 44.

5.3.2. Praha, Břevnov – kostel sv. Markéty

Klášter byl založen v letech 992-993 jako společná fundace knížete Boleslava II. a biskupa Vojtěcha.¹¹⁴ Klášterní kostel patřící do skupiny radikálně barokních staveb byl budován od roku 1711 a za autora se považuje Kryštof Dientzenhofer. Hlavní loď je vytvořena na základě průniku dvou oválných prostorů, do nichž po obou stranách zasahují další menší ovály. V interiéru se zachovala významná umělecká díla od předních umělců českého baroka.¹¹⁵

19. září roku 1719 byla u sochaře Matěje Václava Jackela a pražského truhláře Joh. Ign. Dobnera objednána nová kazatelna [18] do kostela sv. Markéty, která byla pomalována a pozlacena malostranským malířem Joh. Christianem Tummerem koncem téhož roku a září vespuďu stříšky pozlatil v létě roku 1720 Benedikt Dimber.¹¹⁶

Je dřevěná a mramorově štafírovaná s bílými sochami a pozlacenou dekorací. Je zavěšena na severní stranu lodi k vítěznému oblouku a její architektura má základní půdorysné řešení obdélníka se zaoblenými rohy. Nemá však už tak jasné tvary jako kazatelny předešlé, ale dochází v ní k iluzivnímu pročlenění a určité miniaturizaci v duchu začínajícího rokoka. Dá se říci, že se tím stala v tomto ohledu východiskem pro některé z dalších kazatelen. Všechna sochařská výzdoba je soustředěna na stříšce kazatelny. Novým prvkem je pročlenění: na balustrádě řečniště ji člení do menších ploch volutovité pilastry. Toto členění má pokračování i na stříšce v rozvilinových volutách podpírajících zeměkouli, mezi kterými se pohybují postavičky andílků.¹¹⁷ V těchto drobných figurkách se vyhranila výrazná typika barokního putto s tlustými tvářičkami a vyklenutým čelem.¹¹⁸ Kladí stříšky je také vynášeno dvojicemi pilastrů s volutovými křídly. V čelním poli řečniště najdeme kartuši s andělčí hlavičkou a podnož je ukončena zlatou mušlí, kterou ukončuje růže.

Vrcholící postavou je vzkříšený Kristus komponovaný zcela ve smyslu reliéfu, jen pro pohled zepředu. Citlivě modelované tělo je v postoji kontrapostu s bujně se rozletující drapérií roušky.¹¹⁹ V levé ruce drží zlatý kříž se zavěšenou zlatou korouhví. Stojí na zeměkouli a je zobrazen vítěz nad smrtí. Zeměkoule poukazuje na lidstvo, které vykoupil z hříchu.

¹¹⁴ VLČEK / SOMMER / FOLTÝN 1997, 596.

¹¹⁵ VLČEK / SOMMER / FOLTÝN 1997, 602sq.

¹¹⁶ BLAŽÍČEK / ČEŘOVSKÝ / POCHE 1944, 32.

¹¹⁷ ŠPERLING 1982, 190.

¹¹⁸ BLAŽÍČEK 1940, 118.

¹¹⁹ BLAŽÍČEK 1940, 118.

5.3.3. Sázava – kostel sv. Prokopa

Zakladatelem sázavského kláštera byl poustevník Prokop (zemřel 1053), který shromáždil konvent, který se stal v roce 1032 opatstvím s benediktinskou řeholí a s tzv. staroslověnskou liturgií. Roku 1096 byli ale vyhnáni a jejich nástupci, břevnovští benediktini zde působili s přestávkou v období husitském až do roku 1785, kdy byl klášter zrušen. Poté byl klášter proměněn v zámek a kostel se stal farním, což vedlo k jeho modernizaci a novorenesanční přestavbě.¹²⁰ Kostel sv. Prokopa přiléhá k severní straně zámku. Skládá se ze dvou částí: nedostavěného otevřeného stejnolodí z 3. čtvrtiny 14. a počátku 15. století, z něhož je provedena jenom jižní stěna boční lodi, řada čtyř arkád a západní hranolovitá dvoupatrová věž. Druhou část tvoří dnešní kostel s nižší boční lodí na severní straně – chór původní gotické stavby, pod kterým se nachází krypta. V letech 1663–1687 byl zbarokizován a opraven v polovině 20. století. Zařízením byl interiér vybaven v 18. století.¹²¹

Balkonová kazatelna je posazena na severní stranu k vítěznému oblouku [19]. Její schody vedou do boční lodi. Je dřevěná včetně sochařské výzdoby, která je bohatě štafírovaná. Má obdélníkový půdorys se zkosenými rohy, bohužel nelze dohledat záznam o roku jejího vzniku. Z vodorovné profilované stříšky vyrůstá zužující se sokl, na jehož vrcholu stojí postava Krista se vztyčenou pravou rukou. Kolem jeho hlavy i celé postavy jsou zlaté paprsky. Pod ním na stříšce jsou postavy čtyř evangelistů držící knihy evangelia a se svými atributy u nohou. Zleva jsou to: Matouš, Marek, Jan a Lukáš. Tři z nich upínají svůj pohled dolů na diváka a ukazují do otevřených knih, pouze Jan vzhlíží směrem ke Kristu a jeho kniha je zavřená. Pod nimi vidíme reliéf s Pannou Marií a Ježíškem, vedle kterého je z každé strany jedna soška andílka. Pod stříškou, kterou podpírají torza andělů vycházející z volutových pásů je stříbrná holubice se zlatými paprsky. Řečniště zdobí sedící postavy čtyř západních církevních Otců s otevřenými knihami a brky, jejichž nohy spočívají na volutových konzolách [20]. Na čelní straně kazatelny je to Řehoř Veliký. Je bezvousý a na hlavě má tiáru. Na levé straně řečniště sedí prostovlasý Jeroným a poslední dvě postavy jsou vloženy do vybraných rohů řečniště. Není ale možné rozeznat kdo z nich je Ambrož a kdo Augustin, jelikož jsou obě sochy v podstatě totožné.

¹²⁰ POCHE 1980, 290sq.

¹²¹ POCHE 1980, 294.

5.3.4. Broumov – kostel sv. Vojtěcha

Klášteř byl založen před rokem 1322 současně s probošřtstvím se sídlem na hradě, s nímž byl opevněn. Roku 1664 klášteř vyhořel, poté byl několikrát opravován, úpravy kostela jsou od Kiliána Ignáce Dienzenhofera.¹²² Po odsunu řeholníků německé národnosti přišli do Broumova v roce 1946 bratři z českého benediktinského klášteřa v Chicagu, kteří však byli nuceni opět Broumov opustit v roce 1950.¹²³ V roce 1991 byl klášteř vrácen benediktinům.¹²⁴ Původně gotický trojlodní kostel s pětiboce ukončeným presbytářem s opěrnými pilíři byl ve druhé polovině 17. století přestavěn v jednolodní s trojicemi plochých postranních kaplí.¹²⁵

Balkonová raně barokní kazatelna pocházející z konce 17. století¹²⁶ se nachází na prvním pilíři na severní straně lodi. Na první pohled vzbuzuje dojem obdélňkového půdorysu, ale je vytvořena na půdorysu pětibokém. Je dřevěná, z části zlacená. Poprseň je rozdělená do šesti polí, které od sebe oddělují sdružené polosloupky s jónskými hlavicemi. V jednotlivých polích jsou reliéfy andělů.¹²⁷ Nad řečništěm po obou stranách stojí hned u pilíře také na každé straně jeden anděl se sepjatýma rukama. Dělení polí se částečně přenáší i na stříšku, která vrcholí postavou archanděla Michaela s křížem potírajícího draka.¹²⁸ Pod ním jsou umístěné sochy troubících andělů a okřídlených hlav andělů.

5.3.5. Rajhrad – kostel sv. Petra a Pavla

Nejstarší moravský klášteř a také jediný benediktinský klášteř na Moravě byl postaven 12 km jižně od Brna. Nejstarší spolehlivou zprávu o Rajhradě přináší jeden ze dvou bezprostředních pokračovatelů kronikáře Kosmy, tzv. kanovník vyšehradský k roku 1136. Na začátku nebyl klášteř bezprostředně podřízen Břevnovu. Byl sice osazen břevnovskými benediktiny, kteří spadali diecézně pod opata, patronát však zůstal

¹²² POCHE 1977, 125.

¹²³ VLČEK / SOMMER / FOLTÝN 1997, 188.

¹²⁴ BUBEN 2003, 142.

¹²⁵ POCHE 1977, 125.

¹²⁶ POCHE 1977, 126.

¹²⁷ CECHNER 1930, 59.

¹²⁸ CECHNER 1930, 60.

zeměpánovi a hmotné statky měl spravovat probošt bez zásahů opatových. Proto lze předpokládat, že byl Rajhrad založen knížetem Břetislavem I. Jako kolegiální kapitula v čele s proboštem. Při rozsáhlých barokních přestavbách zcela zanikl středověký klášterní areál. Roku 1722 se začalo s budováním nového kostela podle projektu Jana Blažeje Santiniho a roku 1739 byl jednolodní chrám vysvěcen.¹²⁹

Na severní stranu k vítěznému oblouku byla usazena dřevěná balkonová kazatelna [21]. Je intarzovaná s jednoduchou pozlacenou sochařskou výzdobou. Odstupňovaná profilovaná stříška vrcholí velmi neobvykle – pelikánem, který v hnízdě krmí svá mláďata vlastní krví [22]. Motiv pelikána drásajícího si prsa, aby nakrmil mláďata svou krví je symbolem Kristovy oběti na kříži.¹³⁰ Kazatelna má tvar nepravidelného šestiúhelníku na jehož čtyřech hranách jsou posazeny figury andílků spočívající na zlacených volutových konzolách. A to jak na poprsní řečniště tak i na stříšce. Pod pelikánem jsou umístěni čtyři andělci s atributy čtyř evangelistů. Na řečništi jsou postavičky andílků o něco větší a drží atributy čtyř latinských církevních otců. Andílek na levé straně kazatelny drží planoucí srdce symbolizující Augustina, další má v ruce úl, který poukazuje na Ambrože, třetí anděl drží tiáru, symbol Řehoře velikého a poslední poukazuje kardinálským kloboukem na Jeronýma. Pod stříškou je umístěna holubice a řečniště je ukončeno šiškou, ke které směřují z rohů čtyři zlacené volutové pásy.

5.3.6. Kladruby – kostel Panny Marie

Areál kláštera se nachází jižně od města na návrší nad říčkou Úhlavou. Byl založen knížetem Vladislavem roku 1115. Byl původně románský s trojlodní bazilikou s transeptem, roku 1421 byly však stavby poničeny husity a pak podruhé za třicetileté války. Klášterní kostel byl poté v letech 1712-1728 přestaven podle plánů Jana Blažeje Santiniho ve stylu barokní gotiky. Roku 1785 byl klášter zrušen, jeho zařízení bylo rozprodáno nebo převezeno jinam. V objektu byla postupně zřízena nemocnice, kasárny a invalidovna. Roku 1825 objekt koupil kníže Alfréd Windischgrätz. Poté byl nový konvent proměněn na pivovar, nová prelatura a ostatní stavby byly změněny v hospodářské

¹²⁹ FOLTÝN 2005, 632-640.

¹³⁰ HALL 1991, 346.

objekty. Po roce 1945 došlo k asanaci nového konventu, který byl proměněn na státní majetek I. kategorie.¹³¹

Monumentální kazatelna, kterou navrhl Jan Blažej Santini¹³² ve stylu barokní gotiky, je přisazená k pilíři oddělující hlavní loď od vedlejší [23]. Je dřevěná, bohatě zdobená intarzií z ebenového dřeva a to i zeshora, což je možné spatřit pouze z kůru. Řečniště je pětiboké, hruškovité podoby stojící na mramorové zeměkouli a profilovaném soklu.¹³³ K němu vede oblé schodiště opět intarzované a opatřené dvířky. Stříška má stejnou pětibokou podobu, je na ní umístěná složitá koruna sestavená z propletených fiál a oblouků ověšených akanty a opatřená pozlacenou koulí.

Vzhledem ke tvaru řečniště i stříšky je možné kazatelnu identifikovat jako příd' lodi, což má v křesťanské ikonografii výraznou symboliku. „Už raně křesťanští církevní Otcové a apologeti přirovnávali církev k lodi, v níž pravověrní naleznou bezpečí a jež je dovede ke spáse.“¹³⁴ Jak už bylo řečeno, řečniště spočívá na zeměkouli, druhou koulí tyčící se nad stříškou je možné identifikovat jako slunce. Nad zeměkouli jsou latinská písmena, symbolizující Mojžíšovy desky zákona. Na řečništi najdeme tři okřídlené hlavičky puttů, obrácené směrem dolů. Mezi pruty zdobící stříšku jsou umístěné čtyři zlacené knihy, symbolizující čtyři evangelia.

5.4. Dominikáni – řád bratří kazatelů

5.4.1. Dějiny řádu a ikonografie

Hlavním cílem tohoto žebravého řádu je hlásání evangelia a nejvyšší povinností každého dominikána je kázat, studovat a hledat nové a účinnější cesty evangelizace a vést k víře nebo jejímu prohlubování. Veškerá činnost členů řádu musí směřovat k Božímu slovu. Mimořádný důraz je kladen na studium a vědeckou práci, slavení liturgie a na modlitbu. Důležitou roli v řádové spiritualitě zaujímá také kontemplace, což shrnul sv. Tomáš Akvinský v programu řádu – *contemplata aliis tradere* (tj. rozjímané předávat

¹³¹ POCHE 1978, 53.

¹³² POCHE 1978, 56.

¹³³ KAMYRER / WIRTH 1908, 124.

¹³⁴ HALL 1991, 250.

jiným).¹³⁵ Nejvýznamnějším prvkem jejich společenství je apoštolský způsob života (*vita apostolica*) po vzoru apoštolů v prvotní církvi. Vychází z vidění sv. Dominika, v němž mu sv. Petr předal hůl a sv. Pavel knihu evangelií, aby ve světě hlásal slovo Boží. Kázat, šířit pravdy Božím slovem i příkladem, to je shrnutí ducha, spirituality a poslání bratří kazatelů.¹³⁶ V rámci církve má autonomní postavení, je řádem exemptním. Řeholní kněží stojí mimo diecézní klérus, jsou spolupracovníky biskupa, nikoliv jeho podřízenými.¹³⁷ Zakladatelem řádu je sv. Dominik, který získal schválení papeže Honorio III. roku 1216. Řád převzal řeholi sv. Augustina doplněnou o prvky ze stanov premonstrátů.¹³⁸

V Čechách založili první klášter bratři vyslaní z konventu v Kolíně nad Rýnem v roce 1224 či 1225 na Novém Městě pražském u sv. Klimenta na Poříčí, odkud byl záhy přenesen ke kostelu stejného zasvěcení na Staré Město. Během třináctého století zaznamenal řád v českých zemích prudký rozvoj.¹³⁹

Dominikáni jakožto jeden z žebravých řádů se přímo podíleli na vzniku kazatelen jako architektonického útvaru. Zvláštní pozornost v jejich ikonografii je obecně věnována Kristu, zvláště pak Božskému Srdci Páně, mají ve zvláštní úctě Pannu Marii a růženec. Podle tradice předala Bohorodička sv. Dominikovi růženec, aby mu pomohl šířit plnější chápání jejího Syna. Řád je zasvěcený Panně Marii.¹⁴⁰ Kristus je objevuje na vrcholu kazatelny v Plzni. V brněnském kostele je velice specifická kazatelna, jejíž celý program znázorňuje Pád andělů s postavou archanděla Michaela. U sv. Jiljí je vrcholící postavou opět Mojžíš a na řečništi se nachází reliéfy z Nového Zákona.

V kostele v Brně jsou figury dvou nejvýznamnějších světců tohoto řádu. Je to zakladatel řádu sv. Dominik v řádovém hábitu. Bývá zpodobován jak drží lilii a knihu a mívá hvězdu na čele nebo nad ním, někdy drží růženec. Bývá ve skupině s ostatními světci svého řádu, zejména s Petrem Mučedníkem a Kateřinou Sienskou.¹⁴¹

Největší řádovou autoritou je sv. Tomáš Akvinský¹⁴² (asi 1225-1274), středověký teolog, jehož spisy se staly základem mnoha nauk katolické církve. Jako mladík vstoupil do dominikánského řádu. Jeho postava je v dominikánském umění symbolem naukové pravověrnosti a rozdrčení bludařství. Je zobrazován v dominikánském hábitu, statné postavy. Na prsou má hvězdu, jak vidíme i na tomto zobrazení a drží knihu nebo kalich,

¹³⁵ BUBEN 2006, 11.

¹³⁶ BUBEN 2006,13.

¹³⁷ BUBEN 2006, 15.

¹³⁸ VLČEK / SOMMER / FOLTÝN 1997, 118.

¹³⁹ VLČEK / SOMMER / FOLTÝN 1997, 118.

¹⁴⁰ BUBEN 2006, 13.

¹⁴¹ HALL 1991, 118sq.

¹⁴² VLČEK / SOMMER / FOLTÝN 1997, 118.

občas lilii. U ucha mívá holubici, která mu přináší božskou inspiraci. Často je jeho atributem i vůl, protože byl v mládí přezdíván „němý vůl“.¹⁴³

Uvedené příklady kazatelen vznikly přibližně ve stejné době, v polovině osmnáctého století. Kostel sv. Jiljí je, jak jsem uvedla výše, předstupněm co se týče architektonického řešení jezuitských kostelů. Další dva příklady jsou na půdorysu oválném. Toto řešení vyplývá z doby jejich vzniku.

5.4.2. Praha, Staré Město – kostel sv. Jiljí

Dominikáni získali někdejší kolegiátní kostel sv. Jiljí roku 1625 a vybudovali u něj konvent, který se stal po dvojím stěhování jejich definitivním sídlem. Nejprve jim patřil konvent u kostela sv. Klimenta v Klementinu, dnešního Salvátora, za který obdrželi v roce 1556, když se na jejich místo nastěhovali jezuité, někdejší klášter klarisek Na Františku.

Kostel si z větší části zachoval gotický vzhled venkovních fasád. Dispozice kostela svojí trojlodní halou bez dlouhého chóru ale přímo odporuje dominikánským chrámovým typům. Přestože zůstalo zachováno gotické půdorysné řešení, vzhled interiéru je čistě barokní.¹⁴⁴

Tato rokoková kazatelna [24] se sochařskou výzdobou Františka Ignáce Weisse z roku 1753, která je jeho posledním dílem,¹⁴⁵ patří do skupiny rokokových kazatelen, což je patrné na architektuře jejího řečniště, které jsem popsala výše. Šperling se domnívá, že se tato kazatelna stala předstupněm architektonického řešení kazatelen jezuitských kostelů sv. Mikuláše na Malé Straně a novoměstského sv. Ignáce, které nazval Blažíček dvojníky a obě vznikly v šedesátých letech 18. století.¹⁴⁶ Tento typ dispozice byl použit i v jezuitském kostele v Jihlavě a v Brně.

Kazatelna v kostele sv. Jiljí se nachází u prostředního sloupu v hlavní lodi a na rozdíl od obou jezuitských pražských kazatelen, které jsou balkonové, je přístupná schodištěm esovitého tvaru s honosným nástupním portálem. Její stříška s průčelním segmentovým frontonem tvoří specifický zcela ojedinělý útvar. Ze stříšky vyrůstá sokl

¹⁴³ HALL 1991, 446sq.

¹⁴⁴ VLČEK / SOMMER / FOLTÝN 1997, 540.

¹⁴⁵ BLAŽÍČEK 1958, 180.

¹⁴⁶ ŠPERLING 1982, 194.

v podobě pylonu, jehož variantou je vrchol stříšky strahovské kazatelny.¹⁴⁷ Liší se ale v sochařské výzdobě.

Blažíček vyzdvihuje toto dílo, jehož hmotná architektura i ornament představuje tvary ryzího rokoka, zatímco sochařská výzdoba zřetelně setrvává v poloze raně rokokového ilusionismu a přimyká se ve všem ke starší plastice Weissova hlavního oltáře.¹⁴⁸ „Postava Mojžíše s oduševnělou, vzhůru obrácenou hlavou se pozvedá u vytržení plavným rotačním pohybem a měkkým afektovaným gestem útlých rukou dává najevo citové vzrušení. Roucho, živé a hluboce prohnětené, vlní se kolem štíhlých údů a skrývá se v zlatém mihotání.“¹⁴⁹

Na řečništi jsou malé řezby Večeře Páně, Vzkříšení Páně a Rozeslání učedníků do světa po dvou. Vzadu pod stříškou na sloupu řezba Seslání Ducha svatého.¹⁵⁰

5.4.3. Brno – kostel sv. Michala

Klášter založil markrabě Přemysl asi mezi lety 1228–1230, nejpozději před rokem 1239. Původně území pravděpodobně patřilo k předhradí zeměpanského hradu na Petrově a stál tam kostel sv. Michala, roku 1228 filiální ke sv. Petru. Ze svědectví markraběcí listiny z roku 1247 víme, že dominikáni získali kostel a vystavěli u něj „oratoř“.¹⁵¹ Podle zprávy z roku 1613 byl kostel malý, pravděpodobně s křížovou dispozicí. V sedmáctém století spadla část klenby, sesuly se obvodové zdi a nakonec dokonala zkáza dělostřelba. Základní kámen k novému kostelu byl položen roku 1658 a byl vystavěn podle plánů J. K. Erny, který změnil orientaci chrámu. Je to podélná jednodílná stavba s rovně ukončeným kněžištěm.¹⁵²

Přízední kazatelna z kašírovaného štuky je vložena mezi dvě kaple [25]. Je dílem Josefa Winterhaldera st. a pochází z roku 1745.¹⁵³ Zvlněné řečniště je na půdorysu oválu. Jeho tvar se blíží tvarům jezuitských kazatelen. Je však jednodušší. Řečniště je členěno na tři pole, ve dvou z nich jsou pozlacené reliéfy a ze třetího pole směrem k hlavnímu oltáři vybíhá schodiště, které se stáčí dozadu do kaple a pokračuje tvarem řečniště. Na schodišti

¹⁴⁷ ŠPERLING 1982, 194.

¹⁴⁸ BLAŽÍČEK 1958, 180.

¹⁴⁹ BLAŽÍČEK 1958, 180.

¹⁵⁰ KRATOCHVÍL 1926, 44.

¹⁵¹ SAMEK 1994, 169.

¹⁵² SAMEK 1994, 171sq.

¹⁵³ SAMEK 1994, 174.

po celé jeho délce je zlacená dekorace a zepředu směrem k hlavní lodi je třetí reliéf, čtvrtý se nachází na zádech kazatelny. Tématem reliéfů je Pád andělů. Toto téma ztvárňuje i dynamická kompozice pod řečništěm. Vidíme zde konzoli v podobě oblak s padajícími anděly [26]. Dva z nich se drží za hlavu, jako by jim již rostly rohy. Nad řečništěm vybíhají voluty směrem ke stříšce, která je tvořena baldachýnem v podobě mraků. Po stranách jsou velké figury sv. Tomáše Akvinského a sv. Dominika.¹⁵⁴ Oba mají zvednuté pravé ruce, ve kterých drží kříž. Sv. Dominik drží ve druhé ruce knihu a sv. Tomáš Akvinský má na prsou hvězdu. Stříška je modelována v podobě baldachýmu z oblak, které vystupují ještě vysoko nad ní a tvoří monumentální scénu, uprostřed které Boží oko s dlouhými paprsky vybíhajícími ven z kompozice. Mezi mraky poletují andělci a andělčí okřídlené hlavičky. Celé scéně vévodí postava archanděla Michaela vítězího nad ďáblem. Ve zdvižené pravici třímá meč a ve druhé ruce pozlacený štít s nápisem IHS.

5.4.4. Plzeň – kostel sv. Anny

Klášter dominikánek byl založen roku 1711, o rok později byly položeny základy a kostel i klášter byl stavěn podle plánu Jakuba Augustona. Roku 1714 byl dokončen klášter, kostel až roku 1735. V roce 1782 byl klášter zrušen. Kostel je dnes pravoslavný, situovaný na severovýchodní nároží kláštera, podélný, o třech prostorových jednotkách. Vstupní severní prostora a presbytář na půdorysu obdélníku a hlavní prostor je na půdorysu zkoseného čtverce.¹⁵⁵

Balkonová kazatelna pochází z doby kolem poloviny 18. století a je připevněna na pravou stranu lodi od presbytáře [27]. Je dřevěná s pozlacenými reliéfy a štafírovaná na imitaci mramoru. Je vystavěna na kulatém půdorysu, poprseň řečniště je rozdělena pásy se střídou rostlinou dekorací na tři pole, ve kterých jsou reliéfy. Ústřední s nápisem IHS a otevřenou knihou. Mezi nimi vidíme okřídlené andělčí hlavičky. Z profilované stříšky visí červené závěsy se šňapci a na ní je seskupení několika postav. Vrcholící postavou je Vítězný Kristus opírající se o kříž, který je oblečen do zlacené bederní roušky. Pod ním je klečící Máří Magdalena ve zlatém šatu a vzhlíží vzhůru ke Kristu. Po celé ploše stříšky jsou rozmístěni andělíci (dva z nich držící štít s nápisem) a jeden větší anděl s bederní rouškou troubící na trubku.

¹⁵⁴ SAMEK 1994, 174.

¹⁵⁵ POCHE 1980, 94sq.

6. ZÁVĚR

Přestože se vlivem II. Vatikánského koncilu opět přešlo ke kázání z prostého čtenářského pultu a kazatelny se skoro přestaly využívat, patří k důležitým vybavením interiérů kostelů. Mají bohatý ikonografický program a jejich výzdoba není náhodná. Vychází z architektonického řešení kazatelen a váže se k jejich funkci.

Kazatelské poslání je podtrhnuto holubicí, která se nachází pod stříškami téměř všech kazatelen a má knězi připomínat, aby kázal podle Ducha svatého. Samotná stříška má nejen akustickou funkci, ale také symbolizuje tajemství písma svatého, které je z ní vykládáno. Výzdoba kazatelen vrcholí postavou či seskupením na stříšce. Nejčastěji to bývá postava Krista jako Dobrého pastýře či Salvátora, socha Mojžíše, který nám připomíná Desatero Božích přikázání a postava archanděla Michaela. Mezi uvedenými příklady nalezneme i méně časté zakončení kazatelen. Například na kazatelně jezuitského kostela v Klatovech, která vrcholí vozem, v premonstrátském kostele na Strahově, kde je na vrchol posazen beránek nebo v benediktinském kostele v Rajhradě, kde kazatelna vrcholí sochou pelikána krmícího svá mláďata vlastní krví. Mezi nejčastější postavy vyskytující se na řečništích nebo stříškách kazatelen patří čtyři evangelisté a latinští církevní otcové.

Souhrnně se dá říci, že ve výzdobě kazatelen nehraje velikou roli, jde-li o kazatelnu řádovou či ne. To se týká i rozdílů mezi jednotlivými řády. Nejvýraznější řádovou ikonografií jsem zaznamenala u jezuitů. Jde o časté užití alegorií tří teologických ctností a kladení důrazu v jejich ikonografickém programu na přímou podřízenost řádu papeži. Tak je tomu na kazatelně v kostele sv. Ignáce či sv. Klimenta v Praze. Kazatelna v kostele sv. Klimenta svou sochařskou výzdobou připomíná činy jezuitského misionáře sv. Františka Xaverského a kazatelna v kostele sv. Ignáce symbolicky znázorňuje nejen pravost katolické církve, ale zároveň obhájuje i existenci samotného Tovaryšstva Ježíšova, jež je přímo podřízeno papeži. Kazatelna v kostele sv. Mikuláše pak pravděpodobně předznamenává blížící se zánik jezuitského řádu svou scénou Stětí sv. Jana Křtitele.

Rozdíly mezi řády dokládá zobrazení řádových světců na kazatelnách. Jejich výskyt je ale méně častý, než jsem původně předpokládala. Na již zmíněné kazatelně v kostele sv. Klimenta je zobrazen sv. František Xaverský a na dominikánské kazatelně v brněnském kostele sv. Michala najdeme postavy sv. Tomáše Akvinského a sv. Dominika.

Na ikonografický program kazatelen většinou navazují i reliéfy, které je zdobí. Například v kostele sv. Michala v Brně je jejich tématem Pád andělů, stejně jako celé kazatelny a na reliéfech v pražském kostele sv. Klimenta jsou znázorněny scény ze života sv. Františka Xaverského. Nejčastějšími náměty reliéfů jsou ale scény ze života Krista.

Architektonické řešení, které jsem se také snažila sledovat, se váže hlavně na dobu vzniku kazatelen. Rané období baroka ohraničeného 17. stoletím je na tento druh památek chudé. Většina kazatelen se zachovala v době vrcholného baroka a rokoka. Pro 18. století je typický kruhový půdorys a v době rokoka se řečniště výrazně zvlňuje.

7. Obrazová příloha

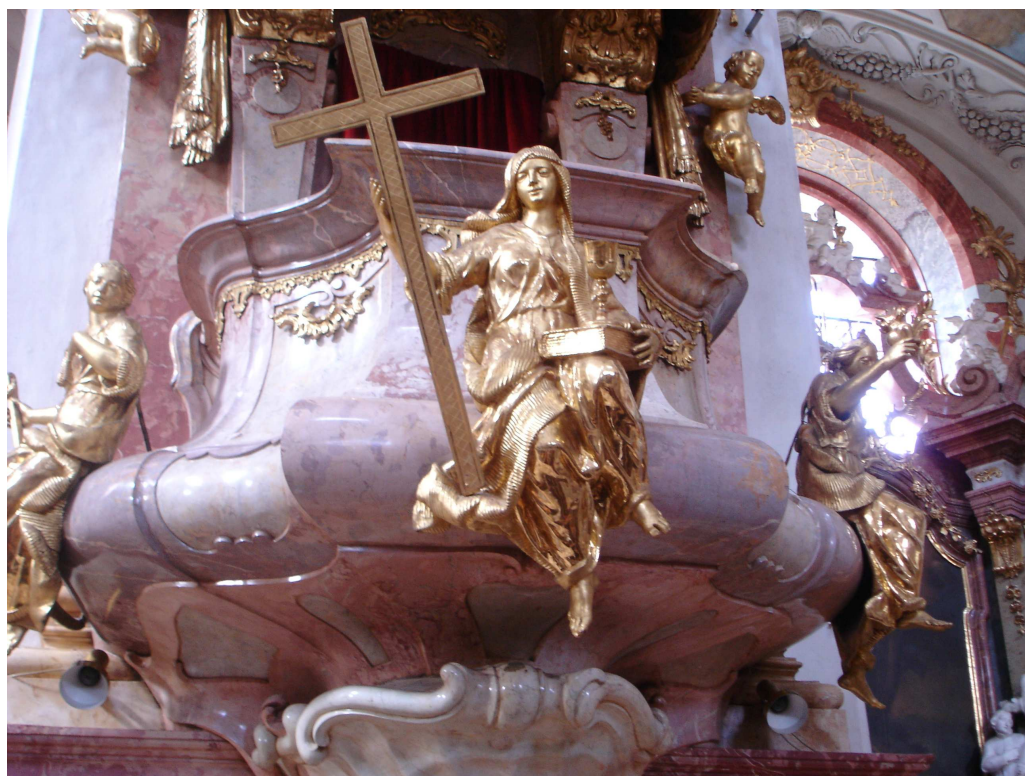
1. Praha, Malá Strana, kazatelna v kostele sv. Mikuláše, Richard Prachner, 1760-1770

2. Praha, Malá Strana, kazatelna v kostele sv. Mikuláše, řečníště, Richard Prachner,
1760-1770

3. Praha, Nové Město, kazatelna v kostele sv. Ignáce, Richard Prachner, 1768-1770

4. Praha, Nové Město, kazatelna v kostele sv. Ignáce, alegorie Víry
Richard Prachner, 1768-1770

5. Praha, Staré Město, kazatelna v kostele sv. Klimenta, Matyáš Bernard Braun, 1720

6. Praha, Staré Město, kazatelna v kostele sv. Klimenta, Mojžíš, Matyáš Bernard Braun,

1720

7. Praha, Staré Město, kazatelna v kostele Nejsvětějšího Salvátora, Jan Antonín Quitainer, 1755-1760

8. Praha, Staré Město, kazatelna v kostele Nejsvětějšího Salvátora, řečníště, Jan Antonín Quitainer, 1755-1760

9. Klatovy, kazatelna v kostele Neposkvrněného početí Panny Marie a sv. Ignáce, Michal Koller, 1720

10. Jihlava, kazatelna v kostele sv. Ignáce, T. Süssmayer, 1771

11. Jihlava, kazatelna v kostele sv. Ignáce, T. Süssmayer, 1771

12. Brno, kazatelna v kostele Panny Marie, 1743

13. Brno, kazatelna v kostele Panny Marie, evangelista Marek, 1743

14. Praha, Strahov, kazatelna v kostele Nanebevzetí Panny Marie, Josef Lauermann, Ignác Platzer

15. Nová Říše, kazatelna v kostele sv. Petra a Pavla, kolem 1700

16. Nová Říše, kazatelna v kostele sv. Petra a Pavla, řečniště, kolem 1700

17. Želiv, kazatelna v kostele Narození Panny Marie, F. Neth z Humpolce, před 1725

18. Praha, Břevnov, kazatelna v kostele sv. Markéty, Matěj Václav Jackel,
Joh. Ign. Dobner, 1719

19. Sázava, kazatelna v kostele sv. Prokopa

20. Sázava, kazatelna v kostele sv. Prokopa, řečniště

21. Rajhrad, kazatelna v kostele sv. Petra a Pavla

22. Rajhrad, kostel sv. Petra a Pavla, stříška

23. Kladruby, kazatelna v kostele Panny Marie, Jan Blažej Santini

24. Praha, Staré Město, kazatelna v kostele sv. Jiljí, František Ignác Weiss, 1753

25. Brno, kazatelna v kostele sv. Michala, Josef Winterhalder st., 1745

26. Brno, kazatelna v kostele sv. Michala, Pád andělů, Josef Winterhalder st., 1745

27. Plzeň, kazatelna v kostele sv. Anny , kolem poloviny 18. století

8. Seznam vyobrazení

1. Praha, Malá Strana, kazatelna v kostele sv. Mikuláše, Richard Prachner, 1760-1770. Foto: autor
2. Praha, Malá Strana, kazatelna v kostele sv. Mikuláše, řečniště, Richard Prachner, 1760-1770. Foto: autor
3. Praha, Nové Město, kazatelna v kostele sv. Ignáce, Richard Prachner, 1768-1770. Foto: autor
4. Praha, Nové Město, kazatelna v kostele sv. Ignáce, alegorie Víry, Richard Prachner, 1768-1770. Foto: autor
5. Praha, Staré Město, kazatelna v kostele sv. Klimenta. Matyáš Bernard Braun, 1720. Foto: autor
6. Praha, Staré Město, kazatelna v kostele sv. Klimenta, Mojžíš, Matyáš Bernard Braun, 1720. Foto: autor
7. Praha, Staré Město, kazatelna v kostele sv. Salvátora, Jan Antonín Quitainer, 1755-1760. Foto: autor
8. Praha, Staré Město, kazatelna v kostele Nejsvětějšího Salvátora, řečniště, Jan Antonín Quitainer, 1755-1760. Foto: autor
9. Klatovy, kazatelna v kostele Neposkvrněného početí Panny Marie a sv. Ignáce, Michal Koller, 1720. Reprodukce z: VANĚK / HOSTAŠ 1899, 73, obr. 49
10. Jihlava, kazatelna v kostele sv. Ignáce, T. Süßmayer, 1771. Foto: autor
11. Jihlava, kazatelna v kostele sv. Ignáce, T. Süßmayer, 1771. Foto: autor
12. Brno, kazatelna v kostele Panny Marie, 1743. Foto: autor
13. Brno, kazatelna v kostele Panny Marie, evangelista Marek, 1743. Foto: autor
14. Praha, Strahov, kazatelna v kostele Nanebevzetí Panny Marie, Josef Lauermann, Ignác Platzer. Foto: autor
15. Nová Říše, kazatelna v kostele sv. Petra a Pavla, kolem 1700. Foto: autor
16. Nová Říše, kazatelna v kostele sv. Petra a Pavla, řečniště, kolem 1700. Foto: autor
17. Želiv, kazatelna v kostele Narození Panny Marie, F. Neth z Humpolce, před 1725. Foto: autor
18. Praha, Břevnov, kazatelna v kostele sv. Markéty, Matěj Václav Jackel, Joh. Ign. Dobner, 1719. Foto: autor
19. Sázava, kazatelna v kostele sv. Prokopa. Foto: autor
20. Sázava, kazatelna v kostele sv. Prokopa, řečniště. Foto: autor

21. Rajhrad, kazatelna v kostele sv. Petra a Pavla. Foto: autor
22. Rajhrad, kostel sv. Petra a Pavla, stříška. Foto: autor
23. Kladruby, kazatelna v kostele Panny Marie, Jan Blažej Santini. Reprodukce z:
art & antiques, říjen 2004, 66
24. Praha, Staré Město, kazatelna v kostele sv. Jiljí, František Ignác Weiss, 1753.
Foto: autor
25. Brno, kazatelna v kostele sv. Michala, Josef Winterhalder st., 1745. Foto: autor
26. Brno, kazatelna v kostele sv. Michala, Pád andělů, Josef Winterhalder st., 1745.
Foto: autor
27. Plzeň, kazatelna v kostele sv. Anny, kolem poloviny 18. století. Foto: autor

9. Seznam použité literatury

- BECKOVSKÝ 1707 — Jan František BECKOVSKÝ: Druhý sloup nepohnutelného základu katolického živobytí. s. 1.1707
- BLAŽÍČEK 1940 — Oldřich J. BLAŽÍČEK: Matěj Václav Jäckel. Praha 1940
- BLAŽÍČEK 1946 — Oldřich J. BLAŽÍČEK: Ikonografie České barokní plastiky. In: památky archeologické, skupina historická, XXXXII. 1939-1946. Praha 1946
- BLAŽÍČEK 1958 — Oldřich J. BLAŽÍČEK: Sochařství baroku v Čechách. Praha 1958
- BLAŽÍČEK 1984 — Oldřich J. BLAŽÍČEK: Matyáš Bernard Braun (1684-1738) výběr řezeb. Praha 1984
- BLAŽÍČEK / ČEŘOVSKÝ / POCHE 1944 — Oldřich J. BLAŽÍČEK / J. ČEŘOVSKÝ / E. POCHE: Klášter v Břevnově. Praha 1944
- BLAŽÍČEK / KROPÁČEK 1991 — Oldřich J. BLAŽÍČEK / Jiří KROPÁČEK: Slovník pojmů z dějin umění. Praha 1991
- BUBEN 2003 — Milan M. BUBEN: Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích. II. díl, I. svazek: Řeholní kanovníci. Praha 2003
- BUBEN 2004 — Milan M. BUBEN: Encyklopedie řádů a kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích. II. díl, II. svazek: Mnišské řády. Praha 2004
- BUBEN 2006 — Milan M. BUBEN: Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích. III. díl, I. svazek: Žebravé řády. Praha 2006
- CECHER 1930 — Antonín CECHER: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Broumovském. Praha 1930
- DAMBLON 1996 — Albert DAMBLON: Kanzel. In: Lexikon für Theologie und Kirche V. Freiburg i. B. 1996³
- EKERT 1883 — František EKERT: Posvátná místa král. hlavního města Prahy. Praha 1883
- FOLTÝN 2005 — Dušan FOLRÝN a kol.: Encyklopedie moravských a slezských klášterů. Praha 2005
- HALL 1991 — James HALL: Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění. Praha 1991

- HORYNA / OULÍKOVÁ 2006a — Mojmir HORYNA / Petra OULÍKOVÁ: Kostel a klášter sv. Ignáce z Loyoly. Praha 2008
- HORYNA / OULÍKOVÁ 2006b — Mojmir HORYNA / Petra OULÍKOVÁ: Kostel Nejsvětějšího Salvátora a Vlašská kaple. Praha 2006
- KAMYRER / WIRTH 1908 — Jaroslav KAMYRER/ Zdeněk WIRTH: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Stříbrském. Praha 1908
- KRATOCHVÍL 1926 — Josef V. KRATOCHVÍL: Sv. Jiljí a jeho klášterní a farní chrám na Starém městě v Praze. Praha 1926
- LEHNER 1889 — Ferdinand LEHNER: Ambona. In: Ottův slovník naučný II. Praha 1889.
- MLČÁK 2002 — Leoš MLČÁK: K ikonografii barokní umělecké výzdoby premonstrátské kanonie na Hradisku u Olomouce. In: Průzkumy památek IX – I. 2002
- NEUMANN 1974 — Jaromír NEUMANN: Český barok. Praha 1974
- NEVÍMOVÁ 1998 — Petra NEVÍMOVÁ: Novoměstská jezuitská kolej a kostel sv. Ignáce v Praze, In: Pražský sborník historický XXX. Praha 1998
- NEVÍMOVÁ 2008 — Petra NEVÍMOVÁ: Barokní kostel – Chrám Boží nebo sbírka uměleckých předmětů. In: Architektura v prostoru a čase, <http://www.souvislosti.cz/101/nevim.html>, vyhledáno 9. 3. 2006
- POCHE 1977 — Emanuel POCHE a kol.: Umělecké památky Čech. Praha 1977
- POCHE 1978 — Emanuel POCHE a kol.: Umělecké památky Čech. Praha 1978
- POCHE 1980 — Emanuel POCHE a kol.: Umělecké památky Čech. Praha 1980
- POCHE 1982 — Emanuel POCHE a kol.: Umělecké památky Čech. Praha 1982
- ROYT 2006 — Jan ROYT: Slovník biblické ikonografie. Praha 2006
- ROYT / ŠEDINOVÁ 1998 — Jan ROYT / Hana ŠEDINOVÁ: Slovník symbolů. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii. Praha 1998
- SAMEK 1994 — Bohumil SAMEK: Umělecké památky Moravy a Slezska 1. Praha 1994
- SAMEK 1999 — Bohumil SAMEK: Umělecké památky Moravy a Slezska 2. Praha 1999
- SOKOLOVÁ 1941 — Jiřina SOKOLOVÁ: Strahov. Královská kanonie premonstrátů. Praha 1941
- STUDENÝ 1992 — Jaroslav STUDENÝ: Křesťanské symboly. Olomouc 1992

- ŠPERLING 1982 — ŠPERLING Ivan: Vývoj barokních kazatelen v Praze. In: Staletá Praha. Praha 1982
- ŠUBRTOVÁ 2000 — Jana ŠUBRTOVÁ: Ikonografie pražských barokních kazatelen (diplomová práce na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze). Praha 2000
- VLČEK 1996 — Pavel VLČEK a kol.: Umělecké památky Prahy. Staré Město Josefov. Praha 1996
- VLČEK 1999 — Pavel VLČEK a kol.: Umělecké památky Prahy. Malá Strana. Praha 1999
- VLČEK / SOMMER / FOLTÝN 1997 — P. VLČEK, P. SOMMER, D. FOLTÝN: Encyklopedie českých klášterů. Praha 1997.
- VANĚK / HOSTAŠ 1899 — Ferdinand VANĚK / Karel HOSTAŠ: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Klatovském. Praha 1899
- WAGNER 1940 — Václav WAGNER: Jezuitský kostel v Klatovech. Praha 1940

Resumé

První část práce se zabývá vznikem kazatelen, jejich architektonickým členěním a ikonografií. Kazatelna, jejíž předchůdkyní byla starokřesťanská ambona, vznikla ve 13. století s nástupem kazatelských řádů. Jedná se o místo určené ke kázání uvnitř lodi kostela a skládá se z řečniště, které je podpíráno soklem a ohraničeno zábradlím a akustické stříšky. Podle architektonického řešení můžeme kazatelny rozdělit do dvou typů. První typ je řešen na základě pravouhlého (většinou obdélníkového) půdorysu a druhý typ je na půdorysu kruhovém. Samozřejmě existují výjimky, například kazatelny na půdorysu osmiúhelníkovém. Architektonická podoba kazatelen závisí na době jejich vzniku. Můžeme říci, že pro 18. století je charakteristický kruhový půdorys kazatelen, rokoku se pak řečniště začínají vlnit.

Kazatelny mají bohatý ikonografický program a jejich výzdoba vychází z architektonického řešení kazatelen a váže se k jejich funkci. Na kazatelské poslání poukazuje holubice, která se nachází pod stříškami téměř všech kazatelen. Výzdoba kazatelen vrcholí postavou či seskupením na stříšce. Nejčastěji to bývá postava Krista jako Dobrého pastýře či Salvátora, socha Mojžíše a postava archanděla Michaela. Mezi další postavy vyskytující se na řečništích nebo stříškách kazatelen patří čtyři evangelisté a latinští církevní otcové.

Ve druhé části práce jsem vybrala čtyři významná řádová společenství působící na území České republiky - jezuity, premonstráty, benediktiny a dominikány – popsala a následně ikonograficky určila příklady jejich kazatelen v Čechách a na Moravě. Cílem mé práce bylo zjistit, zda řády používaly k výzdobě kazatelen svůj specifický ikonografický program a v čem se jejich výzdoba od sebe odlišuje.

Dá se říci, že ve výzdobě kazatelen nehraje velikou roli, jde-li o kazatelnu řádovou či ne. To se týká i rozdílů mezi jednotlivými řády. Nejvýraznější řádovou ikonografií jsem zaznamenala u jezuitů. Jde o časté užití alegorií tří teologických ctností a kladení důrazu v jejich ikonografickém programu na přímou podřízenost řádu papeži. Tak je tomu na kazatelně v kostele sv. Ignáce či sv. Klimenta v Praze. Zobrazení řádových světců na kazatelnách je daleko méně časté než jsem předpokládala.

Abstract

Monastic iconography of Baroque pulpits in Bohemia

The bachelor thesis contains summary of emergence and development of pulpits, their architectural design and general iconography of their sculpture. Further that I selected four significant monastic order and described their iconography by the help of the examples of their pulpits in Bohemia and Moravia. I tried to find out if individual monastic orders used differential iconography. The most applied motives are Christ, Moses, evangelists and pigeonhen of Holy Ghost.

Keywords: Pulpit, Orders, Baroque, iconography, Bohemia and Moravia

